

Andreas Künzli (CH)

Kun firmaj ideoj kaj ardaĵaj diskutoj antaŭen

Skiza historio de Universala Esperanto-Asocio (UEA) laŭ la revuo *Esperanto* (UEA)

La revuo *Esperanto* estis fondita en 1905 de la franca esperantisto Marcel Paul Berthelot (*1882).¹ La unua numero aperis la 18an de junio en Céret (orientaj Pireneoj). Charles Lambert estis la redaktoro. Inter la enhavo de tiu revuo troviĝis Esperanta vortaro.

N-ro 21 estis publikigita la 5an de aŭgusto 1906 kun la administra adreso en Ĝenevo/Bellegarde dulingve en Esperanto kaj la franca. La eldonoj de 1905 entenis ĉefe informojn pri la 2a Universala Kongreso en Ĝenevo kaj la paroladon de L.L. Zamenhof. La sekva artikolo klopodas reliefigi gravajn diskutojn en la Asocio, kiuj fariĝis publikaj tra la oficiala organo *Esperanto* en la konscio kaj kun la atentigo, ke ne ĉiu detalo, ĉiu fakto, ĉiu dato kaj ĉiu nomo povas esti menciitaj, ĉar la raporto iĝus tro longa.

Periodo Hodler (1906-1920)

Post la malapero de Berthelot en Sudamerikon (kie li mortis en 1910) la gazeton transprenis Hector Hodler (*1887), filo de la svisa pentristo Ferdinand Hodler. La eldonoj de 1907 portis la administran adreson strato Bovy-Lysberg 8 en Ĝenevo (kie René de Saussure disponigis oficejon) kaj menciis Hodler kiel direktoron. Dum René de Saussure, frato de la fama lingvisto Ferdinand de Saussure, preferis resti en la fono kaj okupiĝi pri sciencaj aferoj, ĉe la fronto agadis Hector Hodler. La gazeto enhavis rubrikajn en diversaj lingvoj, krom en Esperanto, franca kaj angla ankaŭ en la germana kaj hispana lingvoj. Ĉefaj temoj de tiu jaro estis la ideo pri la konsuloj kaj konsulejoj, kiel disvastigi Esperanton en komerco, scienco, armeo, eklezio, pacifismo, studentaro. Alia grava temo estis la agado de la Delegitaro por la Alpreno de Lingvo Internacia. N-ro 11 enhavis foton de Zamenhof. Aperis landa kroniko, literatura felietono, sed estis skribite ankaŭ pri politiko (ekzemple pri la Dumao en Ruslando). Kompreneble estis aperigitaj ankaŭ la kongresparoladoj de Zamenhof, same en la venontaj jaroj. La gazeto havis nur malmultajn paĝojn (ekzemple 4-6).

La jaro 1908 absorbis grandparton pri la fondo de Universala Esperanto-Asocio, kiu estis starigita en aprilo en Ĝenevo. Rilate al tiu temo Hodler havis multon por klarigi al la publiko, inter alie en sia drezdena kongresparolado. Per sia 31a numero *Esperanto* fariĝis la oficiala organo de UEA. Krome, la revuo raportis pri la terura tertremo en Italio, kiu kaŭzis pli ol cent mil viktimojn.

Ĝis tiam la revuo aperis en formato 48x34 cm-a, kio ŝanĝiĝis en 1909, kiam ĝi transiris eĉ al 60x44 cm, du paĝoj estis rezervitaj por komerca reklamo. Ekde oktobro la revuo estis eldonita ĉe la borsa strato 20 en Ĝenevo, kie troviĝis la nova oficejo de UEA. En ĉi tiu jaro oni memorigis la 50-jariĝon de la naskiĝo de Zamenhof, tiel ke en la unua

¹ Detala priskribo de Berthelot estis prezentita en *Esperanto* (UEA), junio 1975.

numero de 1910 aperis preskaŭ tutpaĝa omaĝa artikolo de Hodler.² Por marki, ke ekzistas kvazaŭ nova lando, la Esperantolando, en ĉi tiu jaro Hodler enkondukis la vorton Esperantio kaj aplikis ĝin ekzemple al esperantiaj entreprenoj, esperantiaj kursoj, esperantiaj informoj, esperantia kongreso, esperantia vivo, ktp. Sekve en tiu jaro okazis la Unua Esperantia Kongreso en Aŭgsburgo (kiu samtempe estis deklarita kiel la unua kongreso de UEA). La diskuto pri nova statuto forprenis larĝan spacon.

Ĉar evidente la granda formato ne plaĉis al la legantoj, oni transiris al reduktita grandeco de 32x23 cm, do praktike al la A4-formato. Al la enhavo kontribuis krom Hodler kaj lia intima kunlaboranto Edmond Privat ankaŭ la esperantisto Théophile Rousseau per legindaj artikoloj pri diversaj temoj. Traktitaj estis ankaŭ diversaj sociaj problemoj kiel la asekuo pri la senlaboreco, la alkohola problemo en Ruslando aŭ la sklaveco en Usono. Unu el la eldonoj aperigis la kontribuon de Zamenhof al la Internacia Rasa Kongreso, kiu tiujare okazis en Londono. La 7a UK kaj 2a kongreso de UEA okazis tiam en Antverpeno. Ŝajnas, ke la kongreso de UEA ne okazis kongrue kun la UK kaj do estis aparta aranĝo. En tiu periodo aperis ankaŭ diversaj aldonaĵoj de *Esperanto*, kiuj portis la titolojn *Komerca Bulteno*, *La Propagandisto*, *Laborista Bulteno*, *Interŝanĝa Bulteno*. Tiuj eldonaĵoj havis siajn proprajn redaktorojn. Ekde 1912 aperis aparte interesaj artikoloj pri aktuala temo ĉiam enkonduke al la numero. Krom tio oni jam sentis la bezonon komenci skribi pri la ĝisnuna historio de Esperanto kaj publikigis la biografion de L.L. Zamenhof verkitan de li frato Leono. Socia vivo kaj literaturo estis ĉefaj rubrikaj. Analizante la cirkulerojn de la Administra Komitato (prezidata de generalo Sebert) Hodler malkovris tendencojn de plutokratio kaj maldemokratio (temis ĉefe pri financoj kaj kotizaj demandoj). La ofendita Sebert reagis, riproĉante al Hodler, ke li faris malĝustajn kalkulojn kaj eltiris falsajn konkludojn kaj ke li kontraŭbatalas decidojn de la 7a UK kaj instigas aliajn ne akcepti la decidojn. En nova komento Hodler replikis. En 1913 la revuo traktis la temon pri la moralaj kaŭzoj de la militoj kaj ankaŭ ne ignoris la balkanan krizon, kiu trovis tiam vastan publikan atenton. Ĝuste antaŭ la atenco de Sarajevo *Esperanto* aperigis longan artikolserion sub la titolo „La paco – ĉu vi volas ĝin?” kaj poste la revuo anoncis la parizan Universalan Kongreson. N-ro 172 de la 20a de julio estis la plej lasta eldono la jaro 1914. Pri la mondmilito *Esperanto* komencis reagi en la unua numero (173) de 1915. En la militajn diskutojn Zamenhof enmiksigis per sia „Alvoko al la diplomatoj“: „Post la granda milito“. Por la esperanta publicistiko eble venis la unua kulmino: Dum 1915-16 Hector Hodler aperigis en *Esperanto* longan serion de propraj artikoloj sub la titolo „Milito kaj homa energio“ kaj „La pacproblemo: Novaj vojoj“. Temas pri retorike elokventa kaj faka kompetenta analizo de la kaŭzoj de la militoj kaj pri proponoj kiel solvi la militan problemon pere de la starigo de nova internacia ordo. Analizante la temon el vidpunkto de la humanismo kaj internacia juro, Hodler pruvis, ke la lingvo kaj movado Esperanto estas intime ligitaj kun la pacproblemo. La plej atentokapta momento en tiu milita periodo certe estis la forpaso de L.L. Zamenhof, pri kiu informis *Esperanto* n-ro 201 de la 5a de majo 1917. Dum la milito mortis ankaŭ aliaj eminentaj samideoj, tiel ke la Esperanto-movado komencis perdi siajn unuajn apostolojn. Regule la gazeto aperigis legindajn pripacajn artikolojn, kiuj estis verkitaj de diversaj aŭtoroj, tiel ke malgraŭ ĉiaj teruroj kaj malhelpoj la redaktoro de *Esperanto* povis laŭ inteligenta maniero kontribui al la meditado pri milito kaj paco.

² Republika, laŭ sugesto de la aŭtoro de ĉi tiu artikolo, en *Literatura Foiro*, n-ro 242.

En 1919, la plej lasta vivojaro de la fondinto de UEA, Hodler aperigis artikolon pri la furora pariza prelego de Ernest Renan de 1882 pri la difino de nacio, kaj fakan artikolon pri la formikoj en rilato kun Auguste Forel. Kun Stettler li subskribis alvokon de UEA la esperantistaro, en kiu li admonis la esperantistojn labori realisme kaj en unueco por la disvastigo de Esperanto. Inter aliaj artikoloj pri sociaj temoj troviĝis artikoloj pri kapitalo kaj laboro, la okhora labortago, la nuna devo de la intelektuloj, la restonta povo de la ŝtato, kaj antaŭrimarkoj pri la fondota Societo de Nacioj. En la serio pri etnaj aferoj aperis klarigoj pri Blankrutenio, pri tataroj, ciganoj, armenoj, pri Kartvelio, pri iu hinda religia-sociala movado, k.a. En la literatura parto estis proponita peco de Dostojevskij el 'Memorskriboj de Mortintejo'. Atentokaptan legaĵon oni trovis en la rakonto de P. Birjukov, parenco de L.N. Tolstoj, pri sia vojaĝo tra Ruslando. El nuntempa vidpunkto kurioze estas, ke en aparta rubriko *Esperanto* prezentis la nomojn de kvindekdeko de esperantistoj el Roterdamo, kiuj laboris en plej diversaj profesioj – tramistoj, fervojistoj, oficistoj, komercistoj, arkitektoj ktp. Ekde majo la gazeto (n-ro 225) portis la adreson de Museumstrasse 14 en Berno, kien UEA provizore translokiĝis. La plej lastfojaĵaj "novjaraj pensoj" de Hodler estis publikigitaj komence de 1920. ĉar en aprilo Hodler mortis pro tuberkulozo. Lia entombigo en Ĝenevo okazis la 19an de majo. La omaĝo de Edmond Privat, kiu ekde n-ro 238 transprenis la redaktadon de la gazeto, pri Hector Hodler portis la titolon "La venko de Hector Hodler". Ekde oktobro la gazeta redakcio denove troviĝis en Ĝenevo (teatra bulvarado 12), kie unuafoje aperis n-ro 242.

Periodo Privat (1920-1934)

Post la bedaŭrata kaj multe tro frua forpaso de Hector Hodler Edmond Privat en principo daŭrigis la redaktan kurson de sia malaperinta kolego, sed iom ŝanĝis la temajn prioritatojn. Anstatataŭ tro da longspiraj artikoloj pri pacismaj, socipolitikaj kaj socialaj temoj kaj aliaj detalaj kaj iom komplikaj fakaj analizoj en stilo flua, sed iom peza, kiujn Hector ŝatis trakti kaj kiujn li konsideris aparte gravaj, Privat preferis koncizajn enkondukajn tekstojn pri konkreta temo, atribuant grandan atenton al movadaj kaj lingvaj temoj kaj al la evoluo en Ligo de Nacioj, kie baldaŭ okazos arda diskutado pri Esperanto kaj la internacia lingvo. Do, por ke la esperantista afero rapide progresu, la organiza fundamento, kiun Hodler konstruis, devis esti plenigita per substanco. Tio povis esti nur konkretaj agadoj esperantistaj sine de la 'ekstera mondo'. Por majstri tiun defian taskon, Privat estis la absolute perfekta tipo, ĉar, diference de la iom seka, malgaja kaj publik-timema Hodler (kaj Zamenhof !), la sangvina kaj kontaktema romando Privat disponigis pri vastaj publikaj rilatoj kaj ŝatis aperi en tiuj medioj, kie li elpaŝadis laŭforme elegante, enhave inteligente kaj retorike elokvente. Sed unue redaktoro Privat aperigis alvokon kontraŭ la kontraŭ-esperantista agado de la idistoj. En decembro 1921 Privat skribis en sia kutime kurta editoriaĵo: „Ni do konservu kaj eĉ propagandu niajn ideojn pri socia reorganizo, pri materia rekonstruo, pri tiu aŭ alia scienca teorio, sed ni ne postulu de la esperantismo, ke ĝi solvu ĉion kaj ni ne kreu malamikojn sub la verda standardo. Estu jam granda ĝojo, ke ni povas kunlabori kun tiom multaj bonvolantoj pri unu punkto de la homa progresado, nome la supernacia spirito, nepre necesa al savo de l'mondo. Same kiel la ruĝa kruco aŭ tutmonda helpmovado al malsataj infanoj, la verda stelo de Zamenhof konas nek Francojn, nek

Turkojn, nek burĝojn, nek revolucianojn. Nek budhanojn, nek kristanojn, ĝi konas nur *homojn*." La lasta frazo estis imitaĵo de la Zamenhofa eldiro en Bulonjo en 1905. Aliaj integraj temoj estis Esperanto en lernejoj, Japanio, bahaismo, la agado de Esperantista Literatura Asocio.

Sub Privat la vorto Esperantia malaperis favore al Esperantista parolejo ktp. En tempo kiam la mondo post terura mondmilito retrovis sian pacdinamikon komencis ludi elstaran rolon plej diversaj internaciaj organizaĵoj. Privat, mem socie, politike kaj ĵurnalisme engaĝita homo, tre interesiĝis pri tiu dimensio de la internacia kunlaboro kaj mem komencis kunorganizi internaciajn konferencojn, kiel tiun pri Esperanto en lernejoj. Fakte okazis, ke en Ĝenevo ekinteresiĝis pri Esperanto la elstara pedagogo Pierre Bovet, direktoro de la Instituto Jean-Jacques Rousseau. Pri la situacio de Esperanto Privat skribis en en 1922 sia tipe aforismeca stilo: „Ni do ne faru al ni iluziojn, sed klare konsiderante la faktojn, ni laboru metode per sinsekvaj paŝoj. (...) Realismo sola estas malnobla. Idealismo sola estas malpraktika. Idealismo devas esti vivmotivo kaj la kaŭzo de sindono, sed realismo devas esti la metodo. Unu devas ordoni, la alia devas plenumi. Idealo nin inspiru, realigo nin okupu.“ Kaj komence de 1923 sekvis el la plumo de la saĝulo jenaj linioj: „Nia movado estas unu el la plej vastaj en la mondo, se oni komparas ĝin kun ĉiuj aliaj. Tamen ĝi ankoraŭ ne sukcesis havigi al si potencon organizon per kotizoj. Ĝiaj fortoj estas tro dissemitaj. Se ili kunligiĝus iom discipline kaj eĉ iom komence pri financaj aferoj, Esperanto posedus naciajn kaj internaciajn agilojn, kiuj povus ĵaluzigi la plej konatajn internaciajn movadojn.“ En decembro Privat kutimis rememorigi pri la zamenhofa tago; krome la specialaj aldoniĝoj al la revuo *Esperanto*, kiujn Hodler enkondukis, estis daŭrigitaj.

Pravigante la mision de UEA, en unu el la numeroj de 1924 Privat atentigis pri la filozofio de Esperanto, citante jenajn erojn el la statuto, kiuj celis la disvastigon kaj uzadon de la Internacia helplingvo Esperanto, plifaciligi la ĉiuspecajn moralajn kaj materiajn rilatojn inter la homoj, sen diferenco pri raso, nacieco aŭ religio. Krom la kreado de internaciaj servoj UEA vidis kiel celojn kreskigi inter siaj membroj fortikan senton de solidareco kaj disvolviĝi ĉe ili la komprenon kaj estimon por fremdaj popoloj. Do, li emfazis la moralan signifon de sia organizo, kiujn oni konsideris eĉ pli gravaj ol la lingvo Esperanto mem. Citaĵoj el samsencaj diroj de Julia Isbrücker apogis tiun sintenon, al kiu „iam la mondo aliĝos aŭ kiun ĝi imitos“, kompletigate per eroj el la barcelona kongresparolado de Zamenhof (1909), en kiu li montris sin plene konvinkita pri la utileco de UEA. Ĉefaj kunlaborantoj tiam estis Georges Stroele (sviso), Paul Bennemann kaj Walter Lippmann (germanoj), František Hajek (ĉeĥo), W. Kenn (ĉino), Petro Stojan (ruslandano). La revuo entenis artikolojn pri Immanuel Kant kaj Lord Byron. En oktobro *Esperanto* 1924 raportis, ke post pluraj kunsidoj pri la internacilingva demando en Ligo de Nacioj estis akceptita rezolucio, kiu rekomendis Esperanton kiel „praktikan helpan“ kaj „klaran“ lingvon en telegrafio kaj radio-telegrafio – malgranda rekompensa triumfo post pezaj kaj hontindaj traktadoj en la Komisiono pri Intelekta kunlaboro, kie precipe la sviso Gonzague de Reynold, apogate de la franca registaro, montriĝis kontraŭstaranto de la rezoluciproponoj de Privat kaj decidita kontraŭulo de Esperanto. Krom tio estis anoncita la morto de Klara Zamenhof en tiu jaro.

La jaro 1925 estis dominata de la 17a UK en Ĝenevo kun la malfermo de ĝia Kongresa Universitato, pri kiu *Esperanto* detale raportis, kaj Radio Ĝenevo estis fondita. Internacia Radio-Kongreso en Parizo elektis Esperanton kiel lingvon en radio. Privat

alvokis, ke oni bezonas fortan sciencan asocion kaj viglan komercan movadon: „Ni ĉiam sentis, ke nia lingvo, per sia vivo mem kaj per sia disvastiĝo en la mondo disportas tiun tuthomaran konscion kaj kreskigas ĝin en individuoj eĉ sen aparta preparolo. Ĝi posedas kaj dissemas tiun trezoron, kiu ĝuste mankas al la Ligo de Nacioj, ankoraŭ tro diplomata: la animon interpopolan.“

Pri la financa stato de UEA unuafoje raportis en 1926 Hans Jakob. En Locarno (Tiĉino) okazis labora konferenco, kie Privat ĉeestis kiel prezidanto de la Internacia Centra Komitato de la Esperanto-Movado (ICK).

En 1927 Inazo Nitobe, japana filozofo-edukisto kaj iama vic-ĝenerala sekretario de Ligo de Nacioj, estis proklamita kiel nova honora membro de UEA, kaj en Prago okazis paceduka kongreso.

En 1928 Hans Jakob fariĝis direktoro de UEA, dum Privat estis ĝia prezidanto. Estis anoncote, ke Esperanto jam atingas la kvaran lokon inter la lingvoj de la internacia vivo, tuj post la angla, franca kaj germana. En preskaŭ ĉiu eldono de *Esperanto* oni trovis raporton pri iu internacia kongreso, do regis ĝenerala kongresa eŭforio, kaj Privat vidis la mondon demokratiĝi. En tiu procezo homoj kiel Masaryk ricevis apartan atenton, kaj Svislando estis prezentita kiel ekzemplo de modela federacio. En la revuo aperis unuafoje detala statistiko kun multegaj ciferoj pri la nombro de esperantistoj kaj ilia divido laŭ lokoj kaj landoj.

Unuaj signoj de realismo, aŭ pesimismo, kaj esprimo de modesteco, fariĝis sentebaj. Sub la titolo ‚Ni vidu al realon’ Privat skribis en la UEA-organo komence de 1929 jenon: „Efektive nia lingvo ankoraŭ ne estas sufiĉe granda potenco en la mondo, ke la registaroj povu ĝin tuj instruigi devige en ĉiuj lernejoj. Estis jam granda paŝo, ke ili ĝin permesis, rekomendis aŭ ebligis kaj donis al ĝi internacian oficialan statutecon, ekzemple kiel lingvo akceptebla por telegramoj.“ Privat montris sin konvinkita, ke „se morgaŭ Esperanto fariĝus multe pli forta kaj disvastigata, se ĝin uzus multaj kongresoj, multaj verkistoj, multaj vojaĝantoj, ne havu eĉ dubon, ke la registaroj estus devigataj konsideri ne plu nur permesojn aŭ aprobojn, sed seriozajn gravajn decidojn.“ Anstataŭ lukti por la granda celo, Privat komprenis samtempe, ke „estis ofte la tragedio de nia movado, ke la esperantistoj perdis multe tro da tempo je internaj pli malpli bagatelaj aferoj.“

En la revuo mem la rubriko ‚Socia vivo’ rericevis pli gravan signifon, kaj rimarkinde pli da fotomaterialo interese riĉigis la gazeton.

La gloraj kaj optimismaj 1920aj jaroj pasis, alvenis novaj tempoj, kun sentebla fortiĝo de la ŝtata naciismo – Hitler, Stalin. La demando de la internacia lingvo estis rediskutita fare de eminentaj lingvistoj sine de IALA, kiu estis sponsorita el Usono per grandaj monsumoj (kaj kiu naskos en 1951 la novan lingvoprojekton Interlingua) kaj estis la tempo de la sensaciaj mondvojaĝoj de Josef Scherer, kun grandformataj bildoj pri li en la revuo de UEA. En internaciaj konferencoj la angla lingvo evidentiĝis pli kaj pli kiel malagrabra konkurento de Esperanto. Privat reagis al tiu problemo per aparta editorialo, apogante la kritikon de la malfacila prononco de la angla lingvo en radio, kiu „kaŭzis la rimarkindan nesukceson de la angla lingvo sur la parolata radio-kampo, dum ĝi plene venkis la skriban radio-telegrafion. Male lingvoj kiel itala aŭ esperanta, kun malmultaj vokalsonoj kaj plimulto de plursilabaj vortoj montriĝis des pli klare aŭdeblaj.“ Kaj: „La angla lingvo de la skandinavoj kaj germanoj sonas kvazaŭ ĉina misteraĵo al la latinaj oreloj kaj verŝajne reciproke.“ (...) Ankaŭ en posta numero Privat reaktis la ‚anglan demandon’, ĉifoje aplikita al la situacio en Azio, konstatante kontraŭdiron inter parola

kaj skriba uzado kaj ke la elparolo de la angla estas malfacila por azianoj. Hipoteze estis aldonita la frazo: „Neatendita kunligo de demokrateco kaj fonetiko baras la vojon al plena superrego de la angla lingvo kaj akcelas la progreson de la neŭtrala Esperanto por kontentigi urĝan bezonon.“ Vidante tiun ĉi frazon, kelkaj legantoj supozeble sulkigis la frunton kaj konsideris ĝian aŭtoron naiva. Fakte Privat posedis du flankojn, aŭ mensojn: la optimisman-naivan kaj la realisman-klarvidan.

Pri la homaranismo Privat klarigis, ke Zamenhof ne fondis novan religion kun apartaj dogmoj kaj eklezio. Li nur proponis al homoj de diversaj kredoj respekti la kredojn de la ceteraj kaj serĉi tion, kio unuigas ĉiujn. La celo de Zamenhof estis la kreo de „komuna etika kadro kaj regularo“, sed li mortis antaŭ ol li povis realigi ĝin. Tio ne estis fondo de nova religio, sed profundigo kaj altigo de ĉies etiko al tuthomara amikeco. La libro *Interpopola konduto* de Privat, kiu aperis en la 30aj jaroj en la franca, angla kaj en Esperanto, estis verkita sub la influo de la zamenhofa humanismo kun provo apliki ĝin al la internaciaj rilatoj.

Privat kredis, ke Esperanto povos servi al la kulturo: „Dum Esperanto malmulte utilas en hoteloj ĝis nun, la kampo, kie ĝi vere vivas kaj servas al kelkmiloj da homoj en ĉiuj landoj, tio estas ĝuste kulturo.“

En aŭtuno Privat aperigis artikolon sub la titolo ‚Unueco en diverseco‘ por trakti la internacian emon de la homaro al unueco: „Estas jam utile kaj bone ineteresiĝi je ceteraj nacioj kaj ilin ekami, sed tio ne sufiĉas. Kion la mondo bezonas urĝe, tio estas ne nur ekkonscio pri la unueco de la homaro, sed tiel fortan konsciencon tiurilatan, ke ni kapablu ĝin memori eĉ kiam la bezonoj de l’aliaj popoloj kontraŭstaras la blindajn interesojn de nia ŝtato.“

Koncerne la progresojn en Ligo de Nacioj Privat evidente fariĝis pli kaj pli pesimisma. Konstatante, ke ankaŭ Ligo de Nacioj ne helpas venki la naciismon de la ŝtatoj kaj ke daŭre regas perforto en la mondo, li skribis: „Se la homaro decidus rezigni je tiu oble miljara rimedo, tio estus revolucio pli grava ol ĉiuj aliaj sociaj aŭ politikaj okazintaĵoj de la historio.“ Kaj li iomete mokis pri iu (nenomita) sinjoro, kiu venis al Ĝenevo aŭskulti la „bonegajn paroladojn aŭditajn angle kaj france kaj konkludis, ke la problemo pri helpa mondlingvo ŝajne jam ne estas aktuala. Per alia ekzemplo Privat celis montri, ke tiu lingva problemo ne estas solvita kaj konkludis, ke Esperanto reprezentas la solvon de la (mal)egaleca problemo.

La publikigita financa raporto en januaro 1932 montris, ke UEA havas kreskantajn ŝuldojn kaj jaran perdon.

La Asocio estis klare minacata de krizo, ne nur financa. Kiel montris la multaj raportoj en *Esperanto* pri la viglaj agadoj de UEA, la aktivecoj kreskadis. Krome, la neŭtralisma movado perdis multe de sia iama elano, kaj la landaj societoj alkroĉiĝis al certagrada naciismo, kiu tiam estis moda. Ankaŭ la Internacia Centra Komitato (ICK), kiu estis prezidata de Privat, ne sukcesis unuigi la diverstendencajn organizojn. Kiam Ligo de Nacioj montris, ke ĝi fajfas pri internacia helplingvo, la seniluziiĝo flanke de la esperantistoj estis grandega. Lige kun la demando pri reorganizado de la movado aperis en novembro 1932 la propono fondi Universalan Federacion Esperantistan (UFE). Privat vigle malrekomendis tiun projekton, kiu evidente venis de Eduard Stettler kaj de René Dubois, kaj kiu celis la nuligon de UEA far la naciaj societoj, kiuj transprenu ĝian laboron. Kiel strikta malamiko de superflujaj kvereloj Privat admonis, ke en tia batalo la esperantistaro perdus multe da tempo kaj sen ia profito por la movado. La teksto de la projekto estis paralele aperigita kun la statuto de UEA. Por substreki la gravecon de la

ekzisto de UEA estis publikigitaj tekstoj de Hodler kaj Zamenhof, kiuj konfirmis la socian signifon kaj la taŭgecon de UEA.

Nu, en 1933, la jaro de la 25a jubileo de UEA, Privat povis anonci, ke UEA retrovis kompromison kaj la unuecon. La Plano de Ĝenevo estis subskribita de Stettler, Schoofs, Goldsmith, Dubois, Kreuz kaj Steiner. Laŭ la Interkonsento de Kolonjo, kiu en sia originalo estis publikigita en *Esperanto*, UEA fariĝis la centra tutmonda organizo de la movado, al kiu la naciaj societoj povu aliĝi kun sia tuta membraro per kontraktoj.

La jaro estis tikla: Post la transpreno de la povo far Adolf Hitler aperis malklareco en Esperanto-medioj, ĉu estus bone okazigi la UKn en Kolonjo. *Esperanto* publikigis malferman leteron de Stettler al la kolonja LKK kun aludoj pri la kontraŭjuda politiko. Sed li ne volis enmiksiĝi en la internajn aferojn de Germanio, por kies malfacilan situacion li havis certan komprenon, sed certa skeptiko pri tiu kongreso tamen restis. Li eĉ sugestis prokrasti ĝin, se ne eblus malfortigi la negativajn informojn pri Germanio en la gazetaro. Sed nuligo de la kongreso en Kolonjo estis konsiderata kiel ofendo de la germanaj samideanoj. Kiel sciante, la kongreso tamen okazis, kun „nur” 950 partoprenantoj. La nacisocialisma ĉefurbestro aperis vestita en bruna ĉemizo, kaj lia parolado, en kiu la lingvo Esperanto ne estis menciita, estis aplaŭdata kaj konfirmata per levado de la brakoj. Poste Kreuz plene laŭdis la kongreson, kaj Jakob skribis pri la neceso de la adapto de la germana Esperanto-asocio al la reala politiko. Ĉar la Esperanto-movado estas neŭtrala, necesus ricevi la apogon de registaroj kaj la opinio de individuaj esperantistoj en tio ne tro gravus.

Alia grava publikigo estis nova Financa Raporto, kiu konfirmis la monperdon de antaŭaj jaroj.

Kiam en 1934 la asocio translokiĝis al la domo en Tour de l’Ile 1, iom ŝanĝiĝis ankaŭ la ekstera aspekto de *Esperanto*. Hans Jakob lamentis pri malbonaj tempoj, sed difinis la rolon de UEA jene: „Senpolitikeco, supernacieco, sinlimigo. Tio signifas, ke la nova UEA estas politike, religie, rase absolute neŭtrala. (...) Nek estas loko en UEA por politikaj diskutaĉoj, religiaj harfendaĵoj, konsideroj pri rasa supereco, nek por entreprenoj naskitaj el ideo de surtera Edeno, realigebla per tutmonda lingvo. Sed UEA defendas ĉion, kiu celas pli bonan sinkomprenon [inter diversgentaj homoj].

Leono Zamenhof, frato de la aŭtoro de Esperanto, mortis en 1934 kaj ricevis en la marta numero detalan nekrologon kun foto.

La revuo donis larĝan spacon al prezentado pri landoj, kie okazis kongresoj kaj konferencoj. En junio aperis detala raporto pri la estrarkunsido en Kolonjo, kie oni diskutis ĉefe teknikajn, financajn kaj formalajn aferojn. Jam delonge flarante ion malbonan en la aero, Privat alvenis nur por la tagordero „revuo”. Li kritikis, ke oni perdas tempon kaj alvokis, ke oni konservu la pacon kaj la konkordon en la asocio. Teo Jung volis kunfandi sian *Heroldon de Esperanto* kun la revuo *Esperanto* de UEA. La prezidanto tiam estis Stettler, la franca generalo Louis Bastien apartenis al la provizora estraro. Ĉeestis ankaŭ Hans Jakob kaj Robert Kreuz.

En 1934 Privat ankoraŭ salutis la ĉeestantojn de la 26a UK per radio (lia salutmesaĝo estis publikigita en *Esperanto*), sed kun aliaj (Cseh kaj Karsch) kun nur kvar ricevataj voĉoj ne plu estis reelektita en komitaton de UEA. Stettler rezignis pri la prezidanteco, ĉar li malkonsentis pri „kelkaj gravaj punktoj”. Kun Jakob li eĉ proteste forlasis la salonon. Elektita kiel nova prezidanto estis Merchant, kaj kiam tiu rifuzis, pretis transpreni la taskon Bastien. Eblas paroli pri malgranda puĉo. La kvereloj eksplodis, ĉar laŭ Bastien la asocio troviĝis rando de la (financa) abismo. Ke necesas unue ekvilibri la

financojn, anoncis Bastien en la postkongresa eldono de *Esperanto*, sur kies frontpaĝo jam mankis la nomo de Privat. Kvazaŭ en piednoto Bastien formale dankis al sia antaŭulo pro la farita laboro. La resume de la protokolo estis publikigita. La reorganizado de la asocio estis de nun prizorgita de la Centra Oficejo sub la respondeco de la Direktoro de UEA, Robert Kreuz. En oktobro Bastien provis klarigi kio okazis kaj kontraŭstaris la opinion de iuj, kiuj vidis UEAn fariĝi viktimo de la „naciismo“. Pere de zamenhofaj citaĵoj Bastien celis substreki, ke la Esperanto-movado kaj UEA estas malfermaj al ĉiuj – kaj al tiuj, kiuj kredis je la ‚interna ideo‘, kaj al tiuj, kiuj vidis en Esperanto nur interkomunikilon. Depost la enoficiĝo de la nova komitato de UEA, la CO estis komplete reorganizita.

Kiam aperis redaktora vakuo, en 1935 Robert Kreuz prenis la respondecon pri la gazeto. Anstataŭ iuj enkondukaj artikoloj aperis sur la titolpaĝoj de 1935 bildoj de eŭropaj ekstereŭropaj urboj kiel Napolo, Tripolo, Malto, San Marino, Liĥtenŝtejno, Luksemburgo, Vieno, Seviljo, Novjorko, Osako, Lugano, k.a. Ideologiaj kaj strategiaj temoj reduktiĝis favore al raportado pri praktikaj celoj de Esperanto, ekzemple akceptiĝo pere de rezolucio aŭ kiel varbi maristojn aŭ enkonduki Esperanton en junularajn gastejojn.

Robert Kreuz subite forpasis en januaro 1936.

Sed pli granda ŝoko sekvis en marto, kiam estis anoncita la translokado de la CO de Ĝenevo al Londono. El 21 ricevitaj respondoj de komitatanoj nur 4 volis resti en Ĝenevo, 17 akceptis la proponon forlasi Ĝenevon, de kiuj 11 preferis Londonon. 6 Vienon. La pravigo por tiu paŝo estis la altaj elspezoj en Ĝenevo kaj la pli malaltaj kostoj en Britio, ke en Londono jam troviĝas multaj internaciaj organizaĵoj kaj ke Brita Esperanto-Asocio estis unu el la plej fortaj landaj asocioj. Bastien konfesis: „La penso, ke ni forlasu Ĝenevon, kiu de multaj jaroj fariĝis por la esperantistoj kvazaŭ simbolo, ĉagrenis min tiel, ke ĝis nun mi ne kuraĝis esplori la aferon.“ Provizora redaktoro de *Esperanto* fariĝis Michael Wittenberg (M. Movo). La nova direktoro de la CO Cecil C. Goldsmith lamentis en julio 1936: „Jam de du jaroj ni perdis per internaj disputoj multon el la forto kiun ni povus havi.“

Per cirkulero Bastien diskonigis la 18an de septembro, ke oni fondis eĉ novan asocion: Internacian Esperanto-Ligon (IEL). En novembro *Esperanto*, kiun daŭre eldonadis Jakob en Ĝenevo, publikigis la juĝon de la Respubliko kaj Kantono de Ĝenevo, kiu nuligis la decidon de UEA pri transporto de la sidejo al eksterlando kaj kondamnis UEAn je pago de 163.80 frankoj. La tuta afero estis longe komentita flanke de K.M. Liniger, prezidanto de UEA, kaj Renaud Richez, vic-prezidanto.

Dum IEL kun nova periodaĵo nomata *Esperanto Internacia* redaktata de Teo Jung en Scheveningen troviĝis en Britio kaj al kiu grandparto de la Esperanto-movado aliĝis, UEA kun sia tradicia gazeteto *Esperanto* restis kun Jakob kaj la ceteraj svisoj, kiuj procesis kontraŭ Bastien, en Ĝenevo. Intertempe la dua mondmilito eksplodis. En 1940 Jakob trovis lokon en Palais Wilson, kie li modeste daŭrigis la agadon de UEA kaj la eldonadon de *Esperanto*, kiu ĉefe raportadis pri la dummilita helpo al la familio Zamenhof. Stettler mortis en oktobro 1940, la nekrologon skribis Hans Kürsteiner. Listo de pereintaj esperantistoj dum la dua mondmilito (1939-45) aperigis *Esperanto* en septembro-oktobro 1946. En tiu milita kaj skisma periodo la malnova *Esperanto* sukcesis aperi laŭ numeroj 481 ĝis 498.

Periodo Jakob (1936-1956)

Dum la movada skismo (aŭ disdubiĝo, disdueco) *Esperanto* estis daŭrigata per n-ro 499 de Hans Jakob, kiu povis anonci diversajn novaĵojn. Ĉar en Varsovio en 1937 ne ankoraŭ eblis kunigi ambaŭ asociojn kaj ĉar sekvis la milito, la kuniĝo de IEL kaj UEA povis efektiviĝi nur en 1947 pere de la Akordo de Berno, Jakob ĝoje komentis la situacion per jenaj vortoj: „Per la nuna numero de *Esperanto* komenciĝas nova fazo en la Esperanto-movado kaj ni deziru, ke ni daŭrigu la vojon de evolucio, ne sekvante pli la emon je revolucio. Malfido, manko de celkonscio, ĵaluzo, financa ĥaoso kaj fine la minacanta milito, ĉio tio ĵetis siajn ombrojn sur nian aferon.“ Jakob promesis, ke li pluredaktos la gazeton laŭ la spirito de Hodler (kaj ne de Privat!). Per la slogano ‚For la pesimismon!’ Jakob alvokis al pli da optimismo. Ĉar en 1947 estis la 60a datreveno de la ekpublikigo de *Esperanto*, Jakob envicigis Zamenhofon en la vicon de Mozeo, Kristo kaj Spinoza kaj finis sian artikolon per „Majstro, gvidu nin !)

Kun la kunfandiĝo de ambaŭ asocioj adiaŭis Bastien kaj Kürsteiner, dum la svedo Ernfrid Malmgren iĝis nova prezidanto de UEA kaj Goldsmith ĝenerala sekretario.

Nun komenciĝis ankaŭ la tempo de „nia verva, vigla, volforta d-ro Ivo Lapenna“, esperantisto de 1928, ekde 1937 komitatano por Jugoslavio kaj ekde 1938 ano de la estraro de IEL. Lia kariero en UEA fakte komenciĝis per malsukceso. Kiam dum la berna UK en 1947 li kiel estrarano de UEA, apogate precipe de orienteŭropaj Esperanto-organizoj, proponis rezolucion, kiu celis kondamni la naziistajn kaj faŝistajn krimojn, la komitato preferis la neŭtralecon kaj rifuzis la proponon per klaraj 126 voĉoj (por 40, sindetenoj 34).

Ĉar tuj post la dua mondmilito komenciĝis la Frida Milito, Jakob ne hezitis de tempo al tempo komenti tiun novan tragedion inter Oriento kaj Okcidento, ekzemple: „Ĉi tiu konflikto, naskiĝinta el reciproka malfido, influas ĉion. Ĝi ne estas la diplomata ludaĉo, sed oratora interbatalo de du ideoj laŭvide ne kunigeblaj.“ „Nian pozicion“ Jakob karakterizis tiel: „La ne-politika (legu neŭtrala) movado de Esperanto, internacie reprezentata de UEA kaj nacie de la Landaj Asocioj, havas nur unu celon. Ĉi tiu celo estas, ke nia lingvo estu akceptata ĉie kaj de ĉiuj.“ Reference al la Deklaracio de Bulonjo, Jakob memorigis, ke „ĉiu alia ideo aŭ espero, kiun tiu aŭ alia Esperantisto ligas kun la Esperantismo, estas la afero pure privata, por kiu la Esperantismo ne respondas.“

Alia konflikto komenciĝis – tiu inter Jakob kaj Lapenna, kiam en decembro 1947 la redaktoro de *Esperanto* fridtone reagis al sufiĉe drasta kritiko de Lapenna en *Internacia Kulturo* (Sofio) pri plej diversaj flankoj de la berna kongreso. Pro manko de spaco Jakob rifuzis represi la artikolon de Lapenna en *Esperanto*. La kritikon de Lapenna Jakob rifuzis kiel „konatan kanton kontraŭ okcidentaj landoj“. Plue: „Ni opinias ĉi tiun imitadon de politikaj konversacioj inter oriento kaj okcidento superflua en nia movado. Ni estas societo, ne ŝtato. Ni dependas de la bonvolo de ĉiuklasaj homoj, kiuj venas pro diversaj motivoj al Esperanto. Ni vidas antaŭ ĉio la homon, lia religio kaj lia politika kredo aŭ opinio ne koncernas la Asocion, krom se ĝi kontraŭas la statuton de UEA, kiu klare deklaras la elementajn homrajtojn kiel unuan kondiĉon de sia laboro. Tio signifas, ke ni ne akceptas ekzemple Nazi-faŝiston en UEA. Ĉi tiun devojiĝon de la diskutado en pure politikan sferon ni simple bedaŭras. La propono de la rezolucio en Bern jam estis mispaŝo. Ĉi tiu vojo kondukas al nova skismo, pli danĝera ol la pasinta. Ekzistas nun

diversaj opinioj pri demokratio kaj demokrata procedo. (...) Se juristo Lapenna deziras apliki la efektivan demokration svisan, en kiu ĉiu grava decido de la registaro estas submetadata al la popola voĉdonado, tiam li devos trovi rimedon per kiu voĉdonantaj membroj portu ankaŭ la materian respondecon. La nuna statuto de UEA respondas al faritaj spertoj. De 1910 oni senĉese diskutadis, ŝanĝis statutojn, revenis al estintaj formoj ktp. Ĉi tiu ludado neniel progresigis nain movadon. Por eksterulo ĉi tiu diskutado pri formo de demokratio ŝajnas ridinda.“ Jakob, kiu subskribis interkrampe per „svisa demokrato“, notis, ke cetere en la tuta kritiko de Lapenna li trovis nur unu pozitivan frazon. La malamikeco inter Jakob kaj Lapenna estis supozebla perfekta kaj revenos kiel bumerango al Jakob, kiam Lapenna ludos la ĉefan rolon en UEA.

La „svisa demokrato“ Jakob, kiu origine estis germano, ne estis lasita indiferenta de la sorto de sia patrujo. „La germanan problemon“ li traktis en *Esperanto* ne nur unufoje. Krome lin interesis la lingva situacio post la milito, kies evoluon li klare pritaksis. Laŭ Jakob el la iamaj konkurentaj lingvoj, kiuj en „tiu ĉi batalo de lingva imperialismo“ „batalis inter si pri la rolo de *internacia* peradlingvo en Eŭropo“ – la angla, franca kaj germana restis du kaj la rusa ne ludas rolon. „Hodiaŭ la demando pri internacia lingvo havas alian aspekton. Por Esperanto la situacio fariĝis tia en multaj landoj, ke ĝi devas preskaŭ esti en opozicio al la angla. La roloj de ambaŭ lingvoj estas nete malsamaj. La angla estas mondlingvo, dum Esperanto volas esti helplingvo, nenio alia!“ La lernado de la angla (kiel de ĉiu nacia) lingvo ne ĝenas nin, Ni nur kontraŭas la ideon, ke nacia idiomo povus esti la internacia HELPLINGVO, tie kie la naciaj idiomoj ne sufiĉas. Paradoksa estas nun la situacio, ke ni devas deziri, ke aliaj grandaj lingvoj anoncu sian rajton esti rekonita en internaciaj rilatoj. Ju pli da tiaj aspirantoj sin anoncas, despli ni rajtas atendi, ke oni iam re-ekzamenos la demandon pri sinteza lingvo, kiu ne pretendas ian hegemonion. La naciismo en lingva sfero iam kunhelpas al la efektivigo de la sole ebla solvo: La adopto de Esperanto kiel internacia lingvo!“

En aprilo 1948, 40a datreveno de la starigo de UEA, Jakob klarigis, ke la fondo de UEA okazis en kunsido inter H. Hodler kaj Th. Rousseau en la franca urbo Bourg-en-Bresse, departemento Ain, pli precize en hotelo Terminus. Tre modesta esti ĉi tiu fondiĝfesto. Kiel cefajn portantojn de la ideo Jakob menciis Privat, Mudie kaj poste Stettler.

Malgraŭ ĉiaj packonsideroj de la lingvo Esperanto, Jakob skribis en unu el siaj editoriaĵoj de tiu jaro, ke „ni tamen ne povas partopreni en la batalado por la sekurigo de la paco, problemoj vasta kaj komplika.“ Kaj en oktobro li denove admonis, ke ni restu ekster la kvereloj inter la registaroj de oriento kaj okcidento. En alia artikolo Jakob alvokis al subteno de la federalisma ideo kaj al unueco, kiam aperis propono („de konata verkisto“) modifi la ortografion. Prezidanto Malmgren limigis siajn kontribuojn al novjaraj salutmesaĝoj. Ekzemple li skribis: „Ni esperantistoj devas konfesi, ke ni per nia propra forto ne havos grandan ŝancon konkeri la mondon en antaŭvidebla tempo. Sed se ni povus ligi al ni aliajn gravajn organizaĵojn, tiuj helpus nin venki.“ En tiu senco li alvokis forlasi la izoladon. „Ni serĉu la malamikon aŭ indiferentan publikon en ĝia kaĝo, t.e. en la diversaj ne-esperantistaj asocioj.“ En marto 1949 Jakob analizis la diversajn formojn de tradicia malamikeco kontraŭ la internacia lingvo. En la rubriko ‚Esperantismaj problemoj‘ Jakob traktis tutan aron da demandoj, kiuj koncernis la internan kaj eksteran agadon de UEA. Inter alie li kritikis la sektismon tipan por movado kiel la esperantista.

Sed kun tiuj internaciaj organizoj nenio iris glate. En la aprila numero aperis protesto de UEA kontraŭ eldiro de la ĝenerala direktoro de Unesco, d-ro Torres Bodet, kiu ŝajne

diris ion en la senco kontraŭa al la internacia lingvo, kvankam Unesko promesis, ke ĝi rilatas neŭtrale al la demando.

Nu, por antaŭenpuŝadi la aferon de Esperanto la destino ŝajne elektis ĝuste Ivo Lapenna, kiu en 1949 forlasis Jugoslavion kaj unue migris al Francio por iri poste al Britio (kaj fariĝi brita civitano). Kiel komisiito de UEA pri prelegvojaĝoj Lapenna veturis tra pluraj landoj (Francio, Islando, Britio, Italio, Belgio, Nederlando) kaj elpaŝis publike en tuta aro da urboj. Raportoj pri liaj vojaĝoj estis publikigitaj en *Esperanto*.

Baldaŭ Lapenna dominadis la enhavon de la gazeto kaj baldaŭ li ankaŭ parolis klartekston. Konkludoj de liaj vojaĝoj tra la Esperanto-movado de tiuj landoj estis ligitaj kun drasta negativa kritiko: Li renkontis „troan individuismon, mankon de memdisciplino kaj organiziteco, manko de veraj, funkciantaj societoj, manko de fortoj kaj manko de aktivaj propagandaj centroj, manko de profunde ellaborata laborplano, ktp.“ Kiel apostolo de la Afero li tamen konkludis, ke „la homaro bezonas la Internacian Lingvon. Hodiaŭ pli multe ol iam.“ Kaj: „Se ni volas eliri el la nuna ensorĉita cirklo“, ni devas radikale ŝanĝi la aferojn. (En piednoto la redaktoro de *Esperanto* rimarkigis, ke Lapenna kutime uzas ĉe landnomoj la finaĵon -io kaj ke por konfirmigi la uzon kun la ĝenerala praktiko oni aliĝis tion al -ujo).

En 1951 la koncepto de la revuo *Esperanto* draste ŝanĝiĝis ekde n-ro 542. Post enketo inter la legantoj oni decidis ŝanĝi la formaton de la gazeto al la populara formato de la Digest-kajeroj, kiun „multaj opiniis pli moderna kaj pli taŭga“. „La uzebla spaco estos pli granda, la kajeroj estos pli dikaj, aspektos pli imponaj antaŭ la eksterstarantoj, la disponebla loko estos pli facile dividebla.“ Por pli racie uzi la spacon redaktoro Jakob aldonis la admonon: „Mallongigu viajn tekstojn, uzu ekonomie la adjektivojn (nia *bela* lingvo, nia *glora* afero, nia *sankta* idealo, ĉio tio foje bone sonas, sed ripete ĝi enuas kiel modkuranta kanto !), rakontu koncize faktojn!“ Jakob anoncis, ke li daŭre sekvas la linion de Hodler.

Unuafoje estis publikigita la festparolado de Lapenna, kiun li faris en la 35a UK en Parizo. En siaj paroladoj Lapenna ne ŝparis patoson, kiu kelkfoje eĉ superis tiun de Zamenhof: „La ideo pri Internacia Lingvo estas esprimo de universalismaj tendencoj. La realigo de tiu ideo en formo de nia Esperanto estas la plej konkreta, preskaŭ fizike palpebla manifestiĝo de tiu celado de tuthomeco. Sed samtempe ĝi estas ankaŭ la plej forta apogilo, la plej potenca antaŭeniganto de tiu sama universalismo, kiu ĝin kreis.“ ktp. La seka Jakobo supozeble devis esti strange tuŝata de tiuj troigoj, sed li ne komentis ilin. Lapenna torentis denove sur la paĝoj de *Esperanto*, eksplikante, ke la stato de nia propagando estas nekontentiga. Al tiuj laŭtaj krioj kaj fanfaronaj sukcesoj de la prelegvojaĝoj de Lapenna kvieta artikolo de Juan Régulo Pérez pri la Kanaria Insularo estis bonvena kontrasto. Kiel ekvibrado al la primovadaj enhavoj servis ankaŭ tekstoj pri bretona ceramiko, kanada lando, savado de infanoj, eksperimenta telepatio, bremenaj urbmuzikantoj, la maorioj, pralingvo homara, skota lingvo aŭ peco el literaturaĵo de Selma Lagerlöf. Tibor Sekelj verkis pri montgrimpado en Suda Ameriko, kaj sub la pseŭdonimo Georges Agricola Jakob publikigis fakajn artikolojn. Enkondukita estis privirina rubriko. Sur la paĝoj de Esperanto estis prezentita gravaj kunlaborantoj de UEA, ekzemple ĉefdelegitoj en unuopaj landoj. En tiu periodo mortis Alice Morris kaj Paul Christaller

Dum la estraro de UEA timis novan mondmiliton, en 1952 Lapenna fondis Centron de Esploro kaj Dokumentado (CED) kaj kuraĝe publikigis en *Esperanto* la nefermitan leteron al Stalin kun la fama kritiko de la sovetia lingva imperiismo kaj

kontraŭesperanta politiko, kiu estis subskribita de la estraroj de UEA kaj SAT. Oni konstatis, ke en Sovetunio kaj orienta Eŭropo Esperanto malaperis favore al la rusa lingvo, kiu tie estas devige instruata. En 1952 UEA havis entute 14'943 membrojn en 83 landoj. Tiu cifero falis tamen de 18'749 en 1949. Lapenna fanfaronis, ke CED havas 68 kunlaborantojn en 16 landoj. Unu el siaj fakaj artikoloj li dediĉis al la genocido kiel nova kategorio de la intenacia krimo.

Fine de la jaro Jakob konkludis: „La Esperanto-movado kiel tutaĵo estas hodiaŭ grava socia elemento. Pro sia universaleco ĝi ne estas periferia t.e. vivante kaj agante ĉe la rando de la socio. Ĝi ne estas sekto apartiĝanta aŭ sin enfermanta aŭ izoliganta de la cetera mondo. Pro la penado por interpopla kompreno kaj pro la praktika seraco, ĝi fariĝis eminenta faktoro en la socia vivo, ne plu malatentebla.“

En 1953 paralelis agado ĉe Unesko kaj la preparado de la UK en Zagrebo, Jugoslavio. Oni fanfaronis, ke verŝajne neniam antaŭe en la historio de la UK ŝtato kaj urbo tiel pozitive deklaris sian favoron al la kongreso. Efektive: Mason Stuttard, KKS de UEA, estis akceptita de Bakarić, prezidanto de la kroata registaro, kaj de Marŝalo Tito mem. Do, la publika flatado al Jugoslavio kaj al Tito kiel „esperantisto“ en *Esperanto* estis pretervidebla. Radio Zagrebo enkondukis Esperanto-elsendojn kaj Slovenia Esperanto-Asocio aperigis la libron „Jugoslavio kaj ĝiaj popoloj“.

Ĉar Lapenna devis silenti pri la jugoslavia kongreso, li trovis alian temon por kritiki: la literaturon: „Ambaŭ problemoj – la kvalito kaj la kvanto – havas la saman ĉefan fonton - ne sufiĉan interesiĝon de la Esperant-lingva publiko por la popra literaturo ĝenerale kaj absolute nekontentigan apogon al la elstaraj verkoj, speciale.“ Tamen, Lapenna konstatis almenaŭ pliboniĝon de „nia informado“.

Okaze de la centjara datreveno de la naskiĝo de Ferdinand Hodler, patro de Hector, Esperanto publikigis en marto tre interesajn personajn memorojn de Hans Jakob pri la pentristo. Pri la zagreba kongreso aperis nur laŭdoj: Jakob notis, ke „la kongreso mem pasis en bonega etoso“, kaj oni konstatis „veran intereson ĉe la regantaj rondoj por nia celo.“ Edmond Privat paroladis kaj menciis, ke li vizitis Zagrebon jam en 1915 kaj 1936. *Esperanto* opiniis inde raporti ankaŭ pri la SAT-kongreso, kiu okazis en Sheffield, Britio.

En 1954 Jakob aperigis la historion de la financado de UEA. Konkludo: „Ĉiu idealisma movado, sen flanka gajno el komercaj servoj, sen registara subteno, devas kalkuli kun la ofereco de la membroj.“

Longan sociologian analizon trovis la legantoj el la plumo de iu E.D. Durrant. En tiuj jaroj aperis artikoloj de Sekelj, Neergard, Støp-Bowitz, Silagyi, Waringhien, Baur, Gjivoje, R. Rossetti.

En la ĝenerala konferenco de Unesko komenciĝis la kampanjo koncerne la petskribon/rezolucion per elpaŝo de Lapenna kun parolado. 1954 estis la jaro de la akcepto de la montevidea rezolucio. Sed dum la tuta jaro oni malmulte legis pri tio en *Esperanto*, krom ke en Montevideo okazis ekspozicio pri Esperanto. Ralph Harry, ĝeneralkonsulo de Aŭstralio kaj Novzelando, delegito de la eŭropa sidejo de UN en Genevo, publike elpaŝis en Palaco de Nacioj. En novembro la gazeto aperigis iom surprize la Bulonjan Deklaracion. Mortis Wanda Zamenhof, pro stratakcidento. Post la UK en Haarlem oni jam komencis informi pri la UK en Bologna.

Sed la bombo sekvis komence de 1955. La neatendita pozitiva novaĵo pri la akceptita montevidea rezolucio okupis la gazeton dum la venontaj monatoj. Dana delegito preskaŭ fuŝis la rezolucion, kiun savis meksikanoj post protestaj intervenoj de la

Urugvaja Esperanto-Societo, kiu disvastigis la aferon tra la montevida gazetaro. Sed la akcepto de la UNESKO-rezolucio estis laŭdata kiel „laboro herakla“ de Lapenna. La venko de Montevideo do estis la ĉefa temo de tiu jaro, kaj prezidanto Malmgren alvokis la esperantistaron „eluzi la venkon, ĉar se ni ignoras tion, ni vane ekagis“. En aparta artikolo Lapenna, kiu estis festata kiel „heroo de Montevideo“, detale klarigis la signifon de la decidoj de Montevideo. UEA ricevis la konsultan statuson, kio signifis i.a. ke UEA rajtis sen speciala invito sendi observanton al ĉiu sesio de la ĝenerala konferenco. R. Rossetti verkis specialan poemon pri Lapenna. Sen mencii la nomon de Lapenna, Jakob emfazis, ke la rezolucio de Unesko signas “komencon de nova epoko en nia movado“. La meritojn por tiu sukceso Jakob vidis unuavice ĉe la „sindona klopodado de miloj da idealistoj“, kaj li postulis la enkondukon kaj ĝeneraligon de Esperanto kiel unu el la urĝaj taskoj, kun la helpo de Azio kaj Afriko.

Nu, kun la jaro 1955 alvenis ankaŭ la fino por Jakob. Festante sian 50an datrevenon kiel esperantisto kaj 20an kiel redaktoro de *Esperanto*, Kürsteiner dankis lin pro la farita laboro. La julia numero n-ro 596/7 estis la plej lasta, kiun li redaktis. Kun lia nomumo kiel honora redaktoro la redaktado transiris al la literaturisto William Auld (*1924) el Skotlando. En novembro, la Centra Oficejo translokiĝis de Britio al Roterdamo, Eendrachtsweg 8. Alia novaĵo estis, ke la estraro decidis, ke Lapenna fariĝu ĝenerala sekretario de la asocio.

Periodo Auld / Zacho (1955-1962)

La novan jaron Malmgren enkondukis kiel „novan epokon“ por la asocio en la organo, kiu sub la nova redaktoro William Auld (*1924) radikale ŝanĝis sian aspekton kaj koncepton. Unuafoje, koloraj kovriloj estis enkondukitaj. Literaturo ricevis pli da atento por pruvi, ke literaturo estas la plej grava atuto de la movado. Auld notis: la literaturo „konsternas niajn malamikojn, ĝi impresas la indiferentulojn.“ Estis ankaŭ la tempo de la Belartaj Konkursoj kaj de *la nica literatura revuo*. En la nova koncepto la kontribuoj de Lapenna reduktiĝis al la necesa minimumo, tiel ke oni povis eviti plifortiĝon de persona kulto ĉirkaŭ la heroo de Montevideo. Tamen, la vortoj kaj opinioj de la nova ĝenerala sekretario daŭre pezis. Sub la titolo ‚La danĝeroj de sukcesoj‘ Lapenna skribis: „Kio estas tre malbona kaj eĉ danĝera por la plua disvastiĝo de la lingvo kaj por la intereso de la movado, estas la konvinko aŭ almenaŭ la agrabla kredo, kiu enradikiĝis en kelkaj esperantistaj medioj (ne sensignifaj laŭ la nombro), ke finiĝis la tempo de sindona batalado kaj ekestis la periodo de kolektado de fruktoj, sen ia speciala streĉo de fortoj, sen laboro, sen oferoj. En la malpli gravaj kazoj de tia malsano oni kredas kaj kredigas aliajn, ke UEA sola povas atingi ĉion. Ĉe tio oni kutimas identigi la Asocion kun ĝiaj nuraj gvidaj instancoj, aŭ kun kelkaj personoj aŭ eĉ kun unuopuloj. (...) Miloj da laborhoroj kaj granda kvanto da energio estas neracie perdataj kaj multaj gravaj atingoj restas sen iaj ajn pluaj sekvoj.“ Lapenna komparis tiun situacion kun la ĝardenisto, kiu post granda laboro vidis sian ĝardenon ordigita, sed subite laca sidiĝis rigardante la fruktojn falantaj kaj putriĝantaj antaŭ si.

Alia inovacio estis la enkonduko de junulara rubriko ‚La Juna vivo‘, kiu respegulis la kreskantan agadon de la esperantista junularo, kiu ariĝis ĉirkaŭ TEJO kaj kiu, fondita en 1938, fariĝis en 1956 junulara sekcio de UEA.

Kvankam la fanfaronado de Lapenna ĝenerale estis senteble reduktita, li proklamis en 1956 la venkon de Esperanto super la aliaj projektoj de komuna lingvo kaj klarigis kial. En la jaro de la hungara ribelo estis aperigita en la organo la helpalvoko de la aŭstra ĉefdelegito, por kolekti monon por la hungaraj rifuĝintoj. En UK Marseille 1957 povis alveni poloj kaj bulgaroj, sed ne hungaroj. Nova KKS estis la italo Gian Carlo Fighiera. Redaktoro Auld vidis ĉiujare altiĝi la kultura nivelo de niaj aranĝoj, kaj en la ĝenerala eŭforio li skribis, ke en estonteco devos esti ankoraŭ pli granda nombro de individuaj membroj de UEA kaj pli da esenca apogo al plej diversaj agadoj. Bezonataj estus pli da kunlaborantoj kaj pli da rimedoj. Fiere *Esperanto* menciis la Konsultan Statuson sur sia titolpaĝo. Okaze de la tago de la homaj rajtoj estis aperigita artikolo pri tiu temo, kaj Edmond Privat reanoncis sin per artikolo pri Zamenhof kaj Tolstoj kaj memoroj pri Paul Birjukov kaj Anna Ŝarapova, kiuj vivis apud Ĝenevo. Fine de 1957 UEA nombris 27'093 membrojn, nova rekordo. Sed la dezirata celo estis 50'000 membroj kun 100'000 apogantoj. Aldoniĝis raporto pri „nova etapo“ de la ĉina Esperanto-movado. En aprilo aperis jubilea numero omaĝe al la fondo de UEA antaŭ 50 jaroj kun kontribuajoj de Lapenna, Privat, Jakob, Malmgren. Poste estis omaĝita ankaŭ la 30-jara jubileo de Lapenna kiel esperantisto kaj 20-jara kiel estrarano de UEA per artikolo pri „Ivo Lapenna – vivo kaj laboro“.

En 1959 estis vaste celebrata la 100-jara datreveno de la naskiĝo de L.L. Zamenhof, la UK okazis en la kulturpalaco de Varsovio. En „grava“ prelego de Fighiera, kiu estis publikigita en *Esperanto*, la personeco de Zamenhof estis jene karakterizita; „Idealisto estis Zamenhof kaj samtempe malpasia aganto, kiu neniam sekvis sian instinkton aŭ emociion, sed nur obeis al sia logika inteligenteco.“ Pri la longa prisilentado de lia juda deveno: „Ni rajtas fieri, ke Zamenhof apartenas al tiu malfeliĉa gento, kiun jarcentoj humiligis kaj senlimaj turmentoj silente nobligis.“ „Tiu lia fera logika inteligenteco pli ol unu fojon savis Esperanton de la pereado, al kiu gvidus ĝin la fanatikuloj.“ Tial „la Esperanto-movado bezonas altan kulturalan nivelon; ĉar esperantismo kiel lingvo-movado havas esence kulturalan karakteron. Altigante la kulturalan nivelon de la Movado, ni kreas la kondiĉojn, en kiuj ni regajnas al niaj celoj la simpation de la intelektularo. Sen ili Esperanto ne havas esperon venki sian batalon.“ (Zamenhof kaj la movado, majo 1959). La decembra numero estis speciala eldono kun multaj interesaj kontribuajoj pri Zamenhof verkitaj de eminentaj esperantistoj. Ankaŭ Privat, kiu fariĝis 70-jara, ricevis honoran omaĝon. Lapenna konstatis progreson de la monda informado pri Esperanto (kiel sekvo de la diskutoj pri informado kaj propagando en Frostavallen en 1957), kaj la financoj de UEA finis la jaron 1958 sen defecito. Do, pri la evoluo de UEA kaj de la Esperanto-movado en la 50aj jaroj oni povis esti en principo tute kontenta kaj Lapenna, aŭtoro de la libro *Retoriko*, bilancis ĝin ankaŭ pozitive. Unesko honoris la nomon de Zamenhof kaj eldonis specialan numeron de *Unesko Kuriero*. Eldoniĝis Stelo-moneroj kun la dato de 1959.

La redaktoreco de Auld ne estis longdaŭra. La numerojn 634 ĝis 661 aperintajn inter septembro 1958 kaj decembro 1960 transprenis s-ino Kirsten Zacho (la posta neoficiala bopatrino de Ivo Lapenna), en parta kunlaboro kun H.V. Rasmussen en Danio. Sed en januaro 1961 Auld reaperis kiel redaktoro por transpreni la respondecon pri la numeroj 662 ĝis 184 ĝis novembro 1962.

En 1960 estis enkondukita nova grafika koncepto de *Esperanto*. En tiu ĉi jaro la revuo raportis pri la plej diversaj solenaĵoj lige kun la Zamenhof-jaro. Ĉar formiĝis grupoj en Hindio, Pakistano, Israelo, Japanio, Koreio, Vjetnamio, Ganao kaj aliloke ekster

Eŭropo, ekzistis kialo por proklami la finon de la eŭropa epoko de la Esperanto-movado.

En la festparolado de la 45a UK en Bruselo Lapenna difinis sian „humanecan internaciismon“, nomis Esperanton internaciisma lingvo, kio estus ligita kun nova respondeco por la Esperanto-movado: „La hodiaŭa mondo ne plu havas multajn vojojn antaŭ si por elekti. Ekzistas nur du vojoj. Unu fatala kondukas al plena detruigo, al malapero, la alia kondukas al plia prospero en frateco, egaleco kaj libereco. Ni, la ordinaraj, la simplaj homoj deziras iri laŭ tiu dua vojo. Ju pli baldaŭ kaj ju pli rapide, des pli bone. Kaj en tiu irado ni esperantistoj, organizitaj en ĉiam pli fortaj organizaĵoj, devas fariĝi la avangardo, tiu taĉmento, kiu venkas la obstaklojn por ke la aliaj povu progresi pli facile. Rompante la lingvajn barojn kaj kreante samtempe sentojn tuthomajn kaj pensmanieron mondan, ni detruas la ĉefan obstaklon al la venko de humanisma internaciismo, kiu sola povas ne nur savi la homaron, sed ankaŭ doni al ĝi en la plej baldaŭa estonteco vivigojn kaj feliĉon neniam spertitajn ĝis nun.“

Hioban mesaĝon *Esperanto* devis disanonci, kiam en oktobro 1960 subite mortis Giorgio Canuto, kiu ĝis tiu jaro estis la prezidanto de UEA. La titolpaĝo de la revuo portis lian bildon kaj Lapenna verkis la nekrologon. Poste stariĝis la Fondaĵo Canuto por helpi al membroj en t.n. nepagipovaj landoj (termino integre uzata en la kotiza sistemo de UEA).

En 1961 aperis pompa statistiko pri la situacio de Esperanto en la lernejoj, kampanjo, kiu estis komencita antaŭ nelonge. Auld verkis artikolon pri Esperanto kiel literatura lingvo, Waringhien fariĝis 60-jara. En 1962 estis festata la 10a datreveno de la fondo de CED. La februara numero portis la bildon de la mara junulino en Kopenhago, kie tiujare okazis la 47a UK. En marto *Esperanto* publikigis la unuan parton de la dua baza laborplano de UEA. Aperis artikoloj pri la neŭtraleco de Esperanto kaj pri la evoluo de la esperanta poezio, ligite kun pledo por la Esperanto-literaturo. La kovrilo de la septembra eldono portis tutpaĝan foton de Lapenna. La japano Hideo Jagi fariĝis nova prezidanto de UEA, la sviso Edmond Privat forpasis en la aĝo de 73 jaroj, ankaŭ la svedo Stellan Engholm antaŭ du jaroj forlasis la vivantojn. Atenton kaptis la raporto pri la karavano tra Afriko, gvidita de Tibor Sekelj.

En 1962 okazis ankaŭ la translokiĝo al la nuna domo de *Nieuwe Binnenweg* 176 en Rotterdamo.

Periodo Sadler (1962-1974)

La 38a-jara Auld forlasis la postenon de la redaktoro kun „miksitaj sentoj“. Unu kialo por lia demisio estis, ke la komunikado inter Skotlando kaj Nederlando, kie troviĝis la presejo, ne montriĝis „tro oportuna“. La malrapida funkciado de la poŝto malfruigis la aperon de la gazeto. Krom tio Auld iom laciĝis, ĉar temis pri laboro farenda ekster la profesia okupiteco. Kaj nelaste li estis ankaŭ redaktoro de alia revuo, kiu nomiĝis *Monda Kulturo*. Modesta karaktero, Auld petis pardonon pro mankoj kaj pekoj. Unuafoje la transdono de la redaktora torĉo pasis en digna maniero.

La redaktan laboron transprenis la nederlandano Victor Sadler, naskita kiel brito en 1937, doktoriĝinta lingvisto-fonetikisto. Lin Auld nomis „mia bona amiko“, la kunlaboradon kun Lapenna estis karakterizita kiel „amikeca“.

Sadler, kiu kolektis spertojn kiel esperantisto en Cejlono, interesiĝis pri azia agado kaj sekve atribuis pli da atento al tiu mondoparto. Sur tiu kampo li eĉ montriĝis fakulo. Al liaj unuaj paŝoj apartenis la prezento de ambicia projekto pri azia-afrika strategio, kiun li taksis „politike malfacilega kaj nur en daŭro de pluraj jardekoj efektivebla“. Sed li montris sin realisma kaj skeptika: „Eĉ se la registaroj tion volus, tamen la popoloj ne akceptus lerni plian lingvon nur por internaciaj rilatoj. En okcidento Esperanto ankoraŭ ne atingis rimarkindajn sukcesojn, eble ĉar por okcidentaj landoj la lingva problemo estas ĝena, sed ne urĝega. En Afrazio aliflanke, ekzistas en la eduka sfero efektiva bezono, por kiu ĝis nun troviĝis neniu vere kontentiga solvo.“ Do, al Afrazio necesus pruvi peresperantan solvon. Krom pri Azio kaj Afriko la 25-jaraĝa Sadler esperis je la junularo, kiu „alportas novan energion, novan optimismon, novajn ideojn.“ Sadler konkludis, ke „ni devas objektivite konstati, ke ĉiuj ideoj ĝis nun provitaj ne donis la sukceson esperitan.“ Plia bezonata faktoro estus „kvalito, kiun la vivo ĉiam pli gravigas“. Li admonis, ke en la hodiaŭa mondo oni devas esti bone informita kaj adaptiĝema, se oni volus okupi gravan pozicion, ĉar intertempe aperis tuta aro da fakularo, kiu okupiĝas pri la lingva problemo, do la esperantistoj ne estas la solaj. Ŝajnas, ke li mem dubis, „ĉu nia movado adaptiĝis adekvate al la 7a jardeko de la 20a jarcento“.

Ĉu tiu kritiko plaĉis al Lapenna aŭ ĉu ĝi sekvis kongrue kun lia propa pritakso de la aferoj, estas malfacile diri. Certe, Sadler aŭdigis novan tonon en la publika diskutado de problemoj, kio ne nepre kontribuis al la „sankta harmonio“ de la esperantistaro, kiu ja ankaŭ tute konas internajn kverelojn, sed kiu ĝenerale preferas trankvilon kaj optimismon en la diskutoj.

En tiu tempo la nomo de Humphrey Tonkin (*1939) komencis aperi en la revuo *Esperanto* kie li debutis per artikolo pri Shakespeare kaj pri lingvoj en Afriko. En tiu serio estonte aperos tuta artikolaro pri plej diversaj lingvoj, kio respegulis la personan intereson de la redaktoro, kiu estis lingvisto.

La membrostatistiko montris 32'460 anojn en 85 landoj. Pli kaj pli da orienteŭropaj voĉoj de esperantistoj el socialismaj landoj aperis en la laboro de UEA kaj volis esti konsiderataj, precipe polaj, hungaraj kaj bulgaraj.

Fone de tiu kreskanta membronombro, Sadler ne nur mem kritikis, sed disponigis la revuon ankaŭ al aliaj kritikantoj, da kiuj estis nemalmultaj, ĉar multaj amasiĝintaj kaj nesolvitaj demandoj kaj problemoj de organizo, kies taskaro evidentiĝis pli kaj pli ampleksa kaj defia kaj kies pozicio en la ĉirkaŭaĵo socia kaj politika ĉiam pli malfacila. Ekzemple E.L.M. Wensing, vicprezidanto de UEA, konstatis „paradokson inter niaj klopodoj rapide disvastigi nian movadon kaj la ‚inerta amaso‘, kiu ‚devas esti pulsigita‘“. Krome: „Nia movado bezonas pli da batalantoj, ĝisfunde instruitaj, bone dokumentitaj, universale orientiaj, kiuj pretas obstine lukti kaj batali, defendante nian komunan aferon kaj konvinkante la mondon pri la ĝusteco morala kaj praktika de nia celado.“ Do, videble ĝis nun aperis tuta bukedo da ambiciaj taskoj kaj celoj, kiuj ŝajnis por tia organizo kiel UEA tro defia: literaturo, junularo, Unesko, Esperanto en lernejojn, membrokresko en pli kaj pli da landoj, tutmondiĝo, ktp. ktp. ktp. Vole-nevole konfliktoj pri organizaj kaj strategiaj demandoj devis aperi – tra la ventilo de la revuo *Esperanto*. En novembro 1963 aperis sur la paĝoj de Esperanto la teksto de la Universala Deklaracio de la Homaj Rajtoj. En orienta Eŭropo iuj supozeble ne tro ŝatis vidi tiun dokumenton, aliaj ja certe (kaŝe) ĝojis.

En februaro 1964 Lapenna publike pensis pri universaleco kaj demokrateco de UEA. Por efike disvastigi iun ajn ideon necesus havi je dispono „taŭgan organizan aparaton“, li konkludis.

En tiu jaro forpasis Emilie Hodler, la vidvino de Hector Hodler. Sen tiu nekrologo en *Esperanto* oni verŝajne ne estus eksciinta pri la sorto de tiu virino, kiu neniam estis aktiva esperantistino, sed kiu apogis kun simpatio la verkon de la fondinto de UEA kaj kiu postlasis al UEA sufiĉe altan sumon (kiu grandparte forvaporigis dum la financa krizo de la 30aj jaroj).

En januaro 1964 Lapenna menciis kelkajn kaŭzojn de nekontentiga progresado de la Esperanto-movado. Nu, la tasko de la Esperanto-movado ne estus ŝanĝi la mondon. Li plendis, ke demokrateco „estas en niaj organizaĵoj multfoje plene deformita“, ĉar oni preferus la rajtojn kaj forgesus la devojn. Gvidaj unuopuloj en la movado neus la devigan karakteron de la Statuto kaj Regularoj de UEA. Ne eblus altigi la membronombron, se ne kreskas la nombroj en la bazaj ĉeloj; ne eblus plibonigi la informadon, se oni ignoras la Principaron de Frostavallen; ĝenus amaso da nenecesaj sinturnoj pro bagatelaĵoj al la centraj organoj de la Asocio, kio sufokis la laboron; oni ne utiligus la taŭgan informan materialon eldonitan de UEA kaj CED; nekompetentuloj enmiksiĝus en bone funkciajn servojn kaj malobservus la proprajn taskojn; longaj diskutoj pri malgravaj aferoj kaj perdo de imagoj pri perspektivoj kaj proporcioj malhelpus la agadon, same kiel konstanta restarigado de la samaj demandoj jam multfoje solvitaj. Krome mankus organiza disciplino kaj individua memdisciplino; energio kaj tempo superflue perdiĝus kaj estus neracie malŝparitaj; la Unesko-rezolucio kaj aro de gravaj sciencaj konferencoj restus neekspluatitaj. Financaj rimedoj de UEA estus terure malgrandaj. Plej forte Lapenna bedaŭris, ke la esprimo 'diktatoro' estas aplikita „al niaj plej sukcesaj aktivuloj“ kaj ke maljustaj kampanjoj kontraŭ mondkonataj aktivuloj kaŭzis, ke tiuj „altvaloraj pozitivaj elementoj“ forlasis niajn vicajn. Movado, kiu vundas siajn plej bonajn kaj kapablajn membrojn, fakte detruas sin mem. Nur personoj plene konscia pri la grandeco de la afero super ĉiuj nanaĵoj kaj, krome, havantaj sufiĉe da fizikaj fortoj kaj intelekta kuraĝo, povus tion elteni. Ke tiaj ne abundas, ne estus surprize, Lapenna aldonis. Konkretaj nomoj kaj kazoj mankis en tiu ‚analizo‘. En la somera eldono Lapenna komentis reagojn al lia listo de plendoj kaj mem pravigis sian tiucelan elpaŝon, konfirmante, ke preskaŭ ĉiuj reagoj estus apogintaj lian sintenon. Parton de la Esperanta gazetaro li kondamnis, direktante al ĝi la riproĉon, ke ili praktikus nur misinformadon: „La misprezentoj detruas la fidon en la koroj de miloj da ordinaraj sinceraj batalantoj ĉie tra la mondo, disvastigante defetismon kaj ŝanceligante eĉ la plej fortajn karakterojn.“ Kaj li alvokis: „Intertempe ĉiu faru sian eblon por fortikigi la multnombrajn pozitivajn flankojn de nia gazetaro kaj por forigi kiel eble plej multe la negativajn trajtojn.“ Ne temus pri manko de pozitivaj fortoj, sed temus pri „la troa pezo de la negativaj elementoj“. Kvankam tiu nekutima publika skoldo de la ‚heroo de Montevideo‘ sendube estis necesa, ĝi kreis malagrablan etoson, sed supozeble ankaŭ indiferentecon.

En februaro 1964 la grafika aspekto de la revuo ŝanĝiĝis. La titolo Esperanto ricevis tiun aspekton, al kiu alkitimiĝis la generacioj ĝis en la 80ajn jarojn.

Sadler ne limigis sin nur je aperigo de diskuttemoj el la propraj fontoj, sed transprenis materialojn ankaŭ el aliaj esperantaj periodaĵoj, ekzemple el *Heroldo de Esperanto* en aprilo 1964. Tie Gian Carlo Fighiera, edzon de la redaktorino Ada Sikorska, listigis plurajn plendojn kontraŭ UEA. Ekzemple la kotizoj de UEA estus iom altaj, kio

malhelpus la malsuprajn tavolojn aliĝi al la asocio kaj bremsus ĝian laŭnombran kreskon. Due, post la salajroj kaj aliaj elspezoj restus „preskaŭ nenio por la propagando de Esperanto“. Tra tiu artikolo la publiko eksciis ankaŭ pri la jura proceso kontraŭ Hans Jakob en Ĝenevo, ĉar tiu vendis asociajn valorpapirojn sen aprobo kaj scio de la estraro. Ĉi tia procesus estus „evitinda kaj evitebla“ laŭ Fighiera, kiu malantaŭ la proceso supozis „malnovan personan konflikton“. Krome, la organiza sistemo de la Universalaj Kongresoj ŝajnis al Fighiera „en kelkaj rilatoj malpli taŭga ol la antaŭa kaj ke ĝi entenas gravajn kontraŭdirajn principojn kaj organizojn erarojn kaj danĝerajn tendencojn“. Ĉe la financoj li vidis stagnadon. La estraro malagrade reagis al tiu elpaŝo de Fighiera kun la admono, ke *Heroldo* malrespektas rezolucion, kiun la estraro akceptis kaj kiu „kondamnas maljustajn atakojn ofendajn kaj insultajn kontraŭ elstaraj personoj de la movado kaj precipe kontraŭ la ĝenerala sekretario“ (kiu estis Lapenna).

En junio UEA devis priplori la perdon de sia prezidanto Hideo Yagi, kiu forpasis la antaŭan monaton. En septembro estis diskonigite, ke Lapenna fariĝis la nova prezidanto de UEA, kio estus logika paŝo post 26 jaroj da membreco en la estraro. La novembra titolpaĝo montris la fumantan Lapenna-n grandformate.

Kiel nova prezidanto de UEA Lapenna dismesaĝis, ke estas grave nombre fortikigi la asocion kaj plene sukcesigi la Jaron de la Internacia Kunlaborado, kiu staris antaŭ la pordo.

Erik Carlén konsilis „altigi nian lingvonivelon“, ĉar alta lingvonivelo de la esperantistoj estus necesa ne nur por konvinki la homojn pri la valoro de Esperanto. Ĝi estus necesa ankaŭ por la vivado de la lingvo mem. Homoj kun malalta lingva nivelo ne nur malbone konus la lingvajn tradiciojn, sed ankaŭ havus malbonan lingvan senton. Por plibonigi tiun flankon de la kompetenteco estis rekomendite legi literaturon en Esperanto kaj bedaŭrate estis, ke la esperantistoj tro malmulte legas en sia „bela, nuancriĉa lingvo“. Ĉu hazarde aŭ ne, la apero de verkoj en *Esperanto* kiel la tradukoj de ‚Kalevala‘, ‚Leĝo Lear‘ kaj ‚Kaŭkazaj rakontoj‘ de Lermontov celis stimuli la legemon de la legopigraj esperantistoj. Poste Carlén ankaŭ skribis en Esperanto, ke la movado bezonas iun ideologion, ĉar ankaŭ aliaj popolmovadoj havas „relative simplan ideologion kun tre alta nivelo.“ Li konsciigis, ke kun la falo de la ideologia nivelo ankaŭ aliaj movadoj komencis stagni, ĉar ili ne plu havis la potencon stimuli homojn al laboro kaj aferoj kaj ke la entuziasmo defintive malaperis. Pri kiuj konkretaj movadoj aŭ ideologiaj sistemoj la skribinto pensis, ne estas konate.

En 1956 Maurice Jaumotte, estrarano pri landaj kaj fakaj asocioj, sugestis revizii la delegitan reton. Nome li malkovris la paradokson, ke en tempo kiam oni volas stimuli la uzon de Esperanto en la internaciaj rilatoj de la popoloj inter 3000 delegitoj kaj 168 fakoj ekzistas nur kelkaj malmultaj delegitoj pri edukado kaj instruado. Jaumotte alvokis al pli „faka“ pensado.

La sektemajn tendencojn Erik Carlén komentis laŭ sekvanta maniero: „Vere estas, ke precipe dum jardekoj pasintaj ekzistis kaj ankoraŭ ekzistas sektecaj, troidealistaj esperantistoj, kiuj troigas la ideojn de Zamenhof kaj prezentas ilin en ofte stranga kaj ridinda maniero. Por ili Esperanto fariĝis kvazaŭ religio (...). Ofte per siaj vestoj, konduto kaj sinteno ili aperas kiel veraj stranguloj. Sendube tiaj esperantistoj en sia troa kaj stranga samideaneco malutilas al la movado. Oni povas kompreni, ke multaj prudentaj esperantistoj reagis kontraŭ tia misprezento de Esperanto fare de tiuj stranguloj. Sed ofte ili reagis en maniero, kiu ankoraŭ pli multe povas malutili al la movado ol povas fari fanatikaj stranguloj.“ Carlén rekomendis, ke la altaj idealoj de la

internacia amikeco estu vivtenataj, sed „en bona kaj prudenta maniero“. Ankaŭ en tiu artikolo mankis konkretaj kazoj kaj nomoj.“

La sekvanta bato venis flanke de Sadler mem, kiu en 1966 konstatis, ke „la tutmonda informado pri la Internacia Lingvo, malgraŭ la granda stimulado, kiun donis al ĝi la Jaro de la Internacia Kunlaborado, multe postrestas kompare kun la aliaj ĉefaj branĉoj de la agado.“ „Eĉ en tiuj kazoj, kie la ĝisnuna agado estas ĝenerale utila kaj pozitiva, la informantoj ofte similas al surdaj oratoroj, kiuj daŭre ripetas la samajn argumentojn, en la sama formo, neniom sciante pri la kritikoj kaj kontraŭargumentoj, kiuj aŭdiĝas el la publiko. Sed ĝuste tiuj kritikoj, tiuj reagoj de la publiko estas la ŝlosilo por daŭra plibonigo de la informado.“ „Tro ofte persono, kiu renkontis malsukceson en siaj klopodoj diskonigi Esperanton, sen plua esploro konkludas, ke la publiko estas apatia aŭ la medio estas malfavora, dum la malsukceso povus ŝuldiĝi al lia propra sinteno, eble tro truda aŭ tro humila. En tia kazo oni eksperimente adoptu alian sintenon kaj komparu la rezultojn.“

En februaro 1966 *Esperanto* raportis pri artikolo en *Amerika Esperantisto*, kie oni observis kreskantan influon de la komunistaj landoj en la administrado de UEA, kun mencio de konkretaj ekzemploj. En la sekva numero Sadler replikis, ke UEA estas laŭstatute neŭtrala organizo kaj atentigis, ke en la historio Esperanto ofte estis uzata por politikaj celoj, ĉar iuj propagandistoj opiniis, ke Esperanto bone taŭgas por la propagando.

En 1967 la movado perdis la hungarajn literaturistojn Julio Baghy, Ferenc Szilágyi kaj la ruslandan veteranon Georgo Davidov, en 1968 sekvis ilin Hans Kürsteiner.

Pro politikaj kialoj, la UK de la jaro 1967 devis esti nuligita en Tel-Avivo (Israelo) kaj okazigita en Rotterdamo.

Okaze de la 60-jariĝo H.W. Holmes analizis la fandan tempon de UEA. Pri la jaro de Homaj Rajtoj *Esperanto* skribis: „En la speciala plano de agado, kiun starigis al si CED okaze de la Jaro de Homaj Rajtoj esploroj pri malobservoj de la lingvaj rajtoj okupas gravan lokon. Antaŭjuĝoj, diskriminacio kaj rektaj persekutoj bazitaj sur lingvaj diferencoj, lingva imperiismo kaj ŝovinismo, kultura genocido – ĉiuj ricevas apartan atenton.“ UEA kaptis la okazon lanĉi „kampanjon kontraŭ lingva diskriminacio“. Lapenna, kiu vidis akriĝi la lingvan problemon, transdonis al la sekretariato de UN la amase apogitan proponon por radikala solvo de la lingva problemo. Per tio oni esperis, ke iu ajn ŝtato povas postuli, ke la afero estu metita en la tagordon. La propono estis nek rifuzita, nek akceptita. Alia artikolo traktis la lingvan diskriminacion en la Internacia Olimpika Komitato. Kvarpersona delegacio de UEA protestis en konferenco de NRO pri Homaj Rajtoj en Parizo kontraŭ lingva diskriminacio.

Ĉu hazarde aŭ ne, en 1968, la jaro de la sovetia agreso kontraŭ Ĉeĥoslovakio, sur la paĝoj de *Esperanto* aperis la komenco de studo (de Sadler) pri la persekutoj de Esperanto sub Hitler kaj Stalin, sed ankaŭ en Hispanio, Francio kaj la sovetia zono de Germanio. La teksto estis publikigita sub la aŭspicio de CED. Tiuj studoj kondukos poste al la libro ‚La Danĝera Lingvo‘ de Ulrich Lins. Alia artikolo estis dediĉita al la sovetia vidpunkto pri lingva egaleco en internaciaj rilatoj. En la sama kunteksto Verloren van Themaat recenzis libron, kiun Ermar Svadost en Sovetunio skribis en la rusa lingvo. Laŭ tio mondlingvo de la estonteco estos planlingvo, sed ne unu el la ekzistantaj planlingvoj, pro motivoj ideologiaj, sociologiaj kaj kulturaj. La tempo por krei vivipovan planlingvon ne estus matura, krom tio estus la tasko de la komunistoj konstrui ĝin.

Lapenna, pri kiu aperis sur la kovrilo tutpaĝa foto kaj kun kiu estis farita longa intervjuo, alvokis „daŭrigi kaj intensigi ĉiujn nunajn agadojn, kaj diskonigi ilin multe pli ol ĝis nun, kaj nombre fortikigi la Asocion.“ Li admonis, ke „troigoj, blufoj kaj fantaziaj ciferoj povas nur malutili kaj efektive jam multe ĝenis.“ Krome, li pravigis la translokadon de la Centra Oficejo al Rotterdamo, kiu siatempe kaŭzis kontraŭstaron.

En siaj 15 tezoj de Madrido Lapenna celis montri „la pozitivajn kaj negativajn flankojn de nia realaĵo“. Eble plej fortan atenton vekis la plej lasta tezo, per kiu Lapenna konstatis certan primitivismon en la Esperanto-movado, kiu bremsas la agadon laŭ la maniero du paŝoj antaŭen kaj unu malantaŭen. En aliaj tezoj Lapenna montris sin konvinkita pri la neceso de objektiva analizo, pri la bezono konservi lingvan unuecon, ke la kunlaboro devas esti egala, ke la faritaj decidoj devas esti demokrate observataj kaj ke la akceptitaj taskoj devas esti plenumitaj. La gvidan rolon en UEA li atribuis al la Centra Oficejo.

Ekde n-ro 755 (oktobro 1968) la titolo *esperanto* aperis sur la supre dekstra flanko de la revuo anstataŭ maldekstra kiel ĝis nun.

Pri Lenin kaj Esperanto laŭ la (dubindaj) memoroj de la latva esperantisto Ints Ĉaĉe skribis *Esperanto* en 1969. La aŭstra prezidanto Jonas, alta protektanto de la viena UK en 1970, ricevis la titolpaĝon de la revuo.

La 25a IJK en Tyresö reeĥis al la 68-protestmovado per la Deklaracio de Tyresö, kies esencon Humphrey Tonkin, prezidanto de TEJO, klarigis jene: „La junularo vivas en mondo de politika mensogado, en ĉirkaŭaĵo detruata de ĥemiaj elfluaĵoj kaj neplanata urbigo kaj psika manipulado, kaj en socia kadro, kie la junularo estas konsiderata nur kiel ankoraŭ unu produkta povo, ankoraŭ unu konsumantaro.“ La nerespondeco etendiĝus ĝis la lingva kampo, Tonkin opiniis, en la nomo de la ekonomia progreso, tutaj socioj submetiĝus al korodaj fremdaj influoj kaj al detruado de la propra kulturo kaj propra lingvo. Laŭ li la grandaj naciaj lingvoj fariĝis, en la manoj de lertaj ekspluatantoj, armiloj por perforta adaptado de malpli riĉaj kaj malpli fortaj popoloj al la bezonoj de fremdaj ekonomiaj maŝinoj. TEJO konstatis, ke ĝi povos ludi rolon en la nuntempa studenta kaj junulara ribelado. Oni asertis, ke Esperanto per sia kontraŭstaro al la misuzo de naciaj lingvoj kaj pro sia idealo de lingva egaleco, estas en si mem protesta lingvo. TEJO prenis sur sin la taskon emfazi tion, samtempe oni atentigis, ke la Deklaracio de Tyresö neniel anstataŭas la ĝisnunan politikan neŭtralecon de TEJO. Sed en la batalo por homa respekto kaj la konservo de la individua personeco, TEJO ne povas resti neŭtrala. La tasko de la Deklaracio de Tyresö estus montri la deziron de la junularo ekzameni la ecojn kaj la celojn de la esperantismo. Do, en tiu kongreso aŭdiĝis protesto kontraŭ la establitaj ordosistemoj kaj kontraŭ la neadekvateco de la monda lingva situacio. Per tiu pozicio TEJO kaj Tonkin klare manovris sin en la politike maldekstran angulon.

Alia protesto direktiĝis kontraŭ *Heroldo de Esperanto*, kiu komencis kritiki diversajn tendencojn en UEA. Sadler vidis en tiu periodaĵo aĉan opozicianton kaj riproĉis al ĝia redakcio, ke *Heroldo* intermiksas „gravajn atentigojn“ pri asociaj problemoj kun „tuta serio da misgvidaj aludoj, maljustaj komparoj, intenca prisilentado, miskomprenigoj kaj detruaj kritikoj. Aldonita al la novembra numero de *Esperanto* estis moka imitaĵo de *Heroldo* kun la titolo ‚Doloroj de Esperanto‘.

En 1970 mortis Ernfrid Malmgren, eksa prezidanto de UEA. Ulrich Lins daŭrigis iun studon pri Lenin kaj Esperanto okaze de la centjara datreveno de la naskiĝo de Lenin. La revuo estis kunredaktata de A. Woessink-Nagata. En la revuo aperis du-tutpaĝa

reklamo de Philips, kio eble ne tute kongruis por organizaĵo, kiu ŝajne ne tiom simpatiis al la kapitalismo.

En artikolo ‚Kien iras Unesko?’ Lapenna konstatis, ke „ĝi ja fariĝis preskaŭ universala, sed ĉiam pli kaj pli burokratiĝis.“ Li menciis, ke de diversaj flankoj al la laboro de Unesko aŭdiĝas riproĉoj, ekzemple ke ĝi ĉiam malpli plenumas sian originalan taskon. Ŝajnas, ke por la kulturaj taskoj preskaŭ ne plu restis mono. La laboron de UN, FAO kaj aliaj interŝtataj organizoj karakterizis „manko de efikeco“. En tio oni arogis al si esprimi, ke ankaŭ UEA estus malkontenta pro la nuna karaktero de la laboro de Unesko. En 1971 la islanda verkisto Baldur Ragnarsson plendis, ke „tro multaj esperantistoj rilatas pasive al la rolo de Esperanto kiel internacia lingvo. Ili kontentiĝas uzadi la lingvon en lokaj esperantistaj medioj kaj malofte aŭ tute ne mencias ĝin ekster tiuj rondoj. Ili nur sporade korespondas eble kun unu eksterlanda esperantisto, abonas unu Esperantan revuon aŭ neniun, malofte aĉetas Esperantan libron.“ Kaj Ragnarsson konis ankaŭ la konsekvencojn de tia nedezirinda sinteno: „Iom post iom tia pasiva rilato povas naski en la menso de tiaj personoj nur indiferenton kaj eĉ malfidon pri nia lingvo kaj ĝia destino. Ilia intereso velkas pro manko de konvinko, kaj fine ili fordrivas el la movado“- Pri rasismo kaj rasa diskriminacio verkis Sadler, sed oni ne troigis tiun temon. Ĉar evidente *Heroldo de Esperanto* daŭrigis sian kritikadon, Lapenna perdis la nervojn kaj alvokante, ke oni „fine ĉesu misprezenti aferojn en rilato kun UEA, li persone analizis la „misprezantan kritikon“ de *Heroldo* sur kvin longaj paĝoj.

Malgraŭ akra kritiko flanke de UEA kontraŭ Unesko *Esperanto* en novembro 1971 omaĝis al ĝia 25-jara jubileo kaj ne hezitis direkti maldiplomatiajn vortojn al tiu organizo: „Nia ĉefa riproĉo estas, ke Unesko ne alfrontas la lingvan demandon en internaciaj rilatoj kiel nun el la plej radikalaj obstakloj al efika realigado de la idealoj, kiuj inspiris ĝian fondiĝon kaj kiuj estas la senco mem de ĝia ekzisto.“ Sadler vidis progresi la mal-eŭropaĝon de UEA; kompare kun antaŭ dek jaroj, kiam 78,4% de la individuaj membroj estis en Eŭropo, nun estus nur 75,4%. Kiel reprezentanto de la juna generacio, Renato Corsetti pledis por la ekstereŭropigo de TEJO.

Kaj komence de 1972 sekvis novaj riproĉoj de Lapenna, ĉifoje al la adreso de la esperantistoj mem: „Bedaŭrinde, multaj el niaj asocioj malatentas la signifon de celkonscia laŭplana agado. Kompense, pluraj aliaj organizaĵoj, aŭ eĉ unuopuloj atingis bonajn rezultojn, eĉ rimarkindajn.

Pro la kreskanta graveco de la radioelsendoj en Esperanto estis enkondukita aparta rubriko kun indiko de la frekvencoj de la programoj. En analizo pri ‚Kien la angla?’ Don Harrow opiniis, ke la ŝajna avantaĝo de la potenco de la anglalingvaj landoj efektive estus nur potenciala. La disvastiĝo de la angla lingvo dependus de la potenco de la anglalingvaj landoj kaj ne de ĝiaj propraj ecoj. La sovetlitovo Adomas Vaitilavičius filozofiumis pri la riĉeco de planita lingvo kaj konkludis, ke „la vortaro de Esperanto enhavas kelkcent milojn da nocioj kaj povas fiere rivali kun tiu de ajna nacia lingvo.“ Sur la paĝoj de la revuo aperis foto de marŝalo Tito kiel protektanto de la 58a UK.

De la bulgara flanko Nikola Aleksiev prezentis la rilatojn inter Georgi Dimitrov kaj Esperanto, kaj Viktor Lebrun rakontis siajn memorojn pri Tolstoj. Orienta Eŭropo influis pli kaj pli en UEA: TEJO kongresis en 1972 en Pollando, en 1973 en Jugoslavio, Jerzy Uspienski estis estrarano de UEA, du festivaloj okazis en Hungario.

Lingva egalrajteco en teorio kaj praktiko, la kongresa tempo, kiun enkondukis Sadler, kiu fariĝis direktoro de la CO. Jugoslavio estis laŭdata kiel „ekzemplo de plurnacia,

plurlingva lando, kiu faris grandajn klopodojn por trovi justajn kaj praktikajn solvojn de sia internaj lingvaj problemoj“.

En la beograda kongresrezolucio UEA laŭdis la pacprocezon de EKSK en Helsinki, kiu „signas plian paŝon al politika malstreĉiĝo en Eŭropo.“ Brazilo estis akceptita kiel nova landa asocio.

Dum la beograda UK de 1973 klare elmontriĝis, ke la komitato estis malkontenta pri sia prezidanto. Lapenna, kiu profesie fariĝis profesoro pri kompara juro (soveta kaj orienteŭropa) en la londonda universitato, reagis al tiu malfido en decembro laŭ sia maniero. Oni neniam forgesu, ke la demokrateco ne povas vivi sen minimuma socia disciplino. Foresto de elementa disciplino en internaciaj rilatoj kondukus al anarkio, terorismo kaj agreso. En politikaj demokratioj la malobservo de la socia disciplino fine kondukas al detruo de demokratiaj institucioj kaj al establo de totaleca diktaturo. En sociaj-kulturaj organizaĵoj la foresto de memdisciplino kaŭzas formortadon kaj malaperon. En UEA, ĝuste pro ĝia alta grado de demokrateco, la malobservo de almenaŭ minimuma memdisciplino kaj de la implicita lojaleco certe kondukus ĝin en la abismon de disfalo, se la malbono ne estus ĝustatempe haltigita“. Feliĉe, por UEA prudento ĉiam venkis, Lapenna skribis.

En 1974 la grafika aspekto de la internaj paĝoj de *Esperanto* iomete ŝanĝiĝis. Kadre de la enciklopedia projekto lanĉita de Ulrich Lins, Reinhard Haupenthal kaj aliaj aperis la unua biografio: Marjorie Boulton. En tiu ĉi jaro mortis la aŭstra prezidanto Jonas, „la ŝtatestro, kiu estis unu el ni.“

Sed kompreneble multe pli grandan atenton ricevis la sorto de Lapenna. La kunlaboro kun Lapenna en la estraro fariĝis malfacila, la etoso de la laborkunvenoj malagrable, inter alie pro krizantaj financoj (fakte aperis malprofito de 60'000 guldenoj). La deklaro de la jugoslaviaj instancoj, ke Lapenna ne estas dezirata en Beogrado kiel prezidanto de mondorganizo, aldone ŝarĝis la estraran laboron. Antaŭ la UK aperis en Esperanto granda artikolo de Lapenna sub la titolo ‚UEA en danĝero de malintegriĝo‘. En tiu kontribuo li menciis la „subfosan agadon de grupeto de personoj, kiuj pro diversaj, obskuraj motivoj klopodas detruojn kaj grave kompromiti ĉiujn objektivajn valorojn en la Esperanto-movado.“ Al tiuj grupoj li riproĉis, ke en „sekretaj kunvenoj kun la ĉefa punkto de la tagordo ‚Kiel faligi Lapenna?‘ ĉiam la samaj personoj misuzis la prestiĝan pozicion de UEA, ekspluatante ĝian neŭtralecon.“ Lapenna parolis pri „atencantoj“ kaj „absurdaj atakoj“ kontraŭ lin. Kaj li admonis: „Se oni ne haltigas plej energie tian subfosan agadon, ne nur la plua progresado, sed eĉ la ekzisto mem de Esperanto kiel lingvo estos en danĝero.“ Kaj, sentante ke verŝajne li ne ricevos la plimultan subtenon de la Komitato, li komencis argumenti per minacoj: „Se mi ne ricevos la plimulton, mi rigardos tion kiel malvenkon de tiu tuta idearo, kiu markas la modernan UEA, kaj mi foriros de ĉio sen amaro, liberigante tiel plene mian tempon kaj energion por mia faka, scienca laboro. Estu absolute klare: aŭ oni plu deziras ‚havi Lapenna‘ sen abscesoj sur la organismo de UEA, aŭ oni havos la abscesojn sen mi. Tio estas mia lasta, senkompromisa vorto!“ Por substreki sian pravecon, en majo Lapenna konfirmis, ke li ricevis „tian amason da esprimoj de solidareco kaj persona simpatio“. En la somera numero Lapenna ankoraŭ publikigis „sugestojn pri agadprogramo de UEA por la sekvanta trijara periodo (1974-77).

Kiam en la unua tago de la Universala Kongreso, kiu okazis en Hamburgo evidentiĝis, ke Lapenna ne ricevos la necesan apogon de la (renovigita) Komitato, li deklaris jam en la Solena Inaŭguro, ke li forlasos ĉiujn postenojn en UEA. Post la ‚puĉo‘ de Hamburgo,

kiel iuj nomis la eventon, Esperanto anoncis „generacian ŝanĝon“. Sur la septembra kovrilo troviĝis Lapenna apud Humphrey Tonkin, kiu estis elektita kiel nova prezidanto de UEA. Lapenna estis laŭdata de *Esperanto* kiel „plej kompleta gvidanto, kiun la Esperanto-movado konis en sia historio.“ Ekster ĉiaj duboj, la revuo skribis, Ivo Lapenna estas la plej granda figuro sur la ĝisnuna organiza kampo en la historio de la Esperanto-movado. „Li kunfandis la idealismon de Zamenhof, la organizan senton de Hodler kaj la oratoran kapablon kaj erudicion de Privat. Pri falo de Lapenna oni ne volis paroli, nur pri stafeta pludono de la torĉo, „natura kaj necesa por la movado, kiu volas konkeri la mondon“. Sur la foto oni vidis la vizaĝon de fiera, ofendita kaj venkita personeco. Iom ruze, Tonkin mem rezignis en sia unua artikoleto pri laŭdado de Lapenna, dirante, ke Lapenna tion verŝajne ne ŝatus. Tamen, Tonkin montris sin ŝokita de la ekziĝo de Lapenna. Sed ĉar iom skandalece ankaŭ aliaj gvidantoj ekziĝis, Tonkin komentis: „Notante kaj bedaŭrante tiujn ekziĝojn, mi povas nur esprimi mian malĝojon, ke tiuj homoj sentis sin devigitaj forlasi la aktivan rolon, kiun ili ludis en la Asocio. Tamen, niaj admiro kaj estimo de iliaj kontribuoj al UEA restas grandaj kaj sinceraj.“ Samtempe estis anoncite, ke la ĝenerala gvidlinio de UEA restos, kiel Lapenna difinis ĝin.

Kiel ĉefajn prioritatojn Tonkin anoncis la resanigon de la financoj, la enkondukon de nova laborstilo, kaj certigon de la neŭtraleco, kiu „estas kaj restos la ĝusta vojo por nia Asocio“. Werner Bormann el FRG fariĝis vicprezidanto, Flóra Szabó-Felső el Hungario kaj Stanisław Świstak el Pollando estraranoj.

Periodo Milojević (1974-1984)

Cetere la aprila numero 820 estis la plej lasta, kiun Sadler redaktis. En la CO okazis ŝanĝoj: tri kunlaborantoj forlasis la stabon, kaj fakte ankaŭ Sadler prezentis sian demision. Sed li pretis resti kiel direktoro, kaj la taskon de la redaktoro akceptis Simo Milojević, fakte jam ekde januaro, por senŝarĝi Sadleron.

Eble al la ironio de la sorto apartenis ankaŭ la fakto, ke post la hamburga kongreso aperis la monografio ‚*Esperanto en Perspektivo*‘, kiu estis redaktita sub la gvido de Lapenna, kaj en kunlaboro kun Ulrich Lins kaj Tazio Carlevaro.

Malgraŭ sendube grandiozaj faroj la epoko de Lapenna postlasis fakte grandan mizeron, kaj moralan kaj materian. Ĝin oni devis, kaj volis, rapide reekvilibrigi. Por la nova prezidanto Tonkin gravegis tri principoj: forta organiziteco je ĉiuj niveloj de la movado, novaj iniciatoj devas baziĝi sur konservado de niaj jamaj atingoj, utiligo de ĉiuj homfortoj ĝis maksimumo. Ankaŭ la iom riproĉemaj vortoj de Tonkin frapis, kiu bedaŭris, ke „kelkaj homoj forlasis la organizitan movadon, ĉar ili nenion interesan trovis en ĝi. Kiam premis devoj familiaj aŭ profesiaj, aŭ kiam ili trovis novajn interesojn, ili simple fordrivis. Unu el niaj ĉefaj taskoj estas rekapti la intereson de tiuj homoj.“ Krome Tonkin parolis pri la neceso de internaj reformoj en la asocioj. Krome: „Aliaj homoj, pretaj agi por Esperanto, forlasis la aktivan Movadon, ĉar ni misuzis iliajn talentojn. Jen ni postulas, ke homo talenta pri unu fako laboru en tute alia, jen ni lasas al iu homo labori en evidente malfekunda grundo, dum apude fekunda grundo restas nekultivata.“ Sadler konstatis, ke inter la ekziĝintoj troviĝas ankaŭ iuj, kiuj ekziĝis pro malŝato al unu aŭ alia el la novaj estraranoj, sed tiaj ekziĝoj estis la rezulto tra la jaroj

antaŭ Hamburgo de membroj, kiuj konfliktis, ĉu persone, ĉu idee kun prof. Lapenna aŭ alia antaŭa estrarano.

Post la malbela jaro 1974, sur la titolpaĝo de januaro 1975 estis skribite: 1975 estu bela!“

Nature, iu grupo de kontraŭuloj de UEA serĉis novan vojon. Kiam Sarlanda Esperanto-Ligo anoncis la unuan internacian konferencon de la „neŭtrala Esperanto-movado“ Milojević, la nova redaktoro, trovis kialon por akuzo kontraŭ nova skisma minaco: „Per la blufado kaj splitiga nomo de la aranĝo en Saarbrücken, SEL aroge uzurpas la statutajn prerogativojn de UEA, neante samtempe la tutan ĝisnunan historion de la neŭtrala internacia Esperanto-movado kaj kalumniante ĉiujn ĝisnunajn gvidantojn de tiu movado.“ Kiel prelegantoj en la koncerna konferenco en Sarlando estis anoncitaj Becker, Thierry, Sonnabend kaj Vermaas. Ĉefakuzita estis Reinhard Haupenthal, kiu ekŝiĝis el UEA jam en 1971. Milojević skribis pri tiu renegata samideano: „Konate estas, ke s-ro Haupenthal kapablas labori, sed ne estas malpli konate, ke li malkapablas kunlabori.“ Fine: „Anstataŭ demokrate akcepti la demokratajn rezultojn de la elektoj en Hamburgo, la kritikantoj de la nuna gvidantaro, sub la etikedo de ‚neŭtraleco‘ propagandas fakte obskuran makartismon kaj revivigas la fantomojn de la ‚malvarma milito‘“.

Dume, Lins proponis sentabuigi la historion de la Esperanto-movado kaj Vilmos Benczik, kvazaŭ heredante la fakon de Auld kaj Haupenthal, ofertis siajn pensojn pri la Esperanto-literaturo. Alloga fakto por UEA estis, ke la ĝenerala direktoro de Unesko, kiu ekde 1974 estis la senegalano Amadou Mahtar M’Bow, simpatiis kun la Esperanto-movado lige kun sia apogo pri Nova Monda Informa kaj Komunika Ordo (kiu estis de Okcidento suspektata kiel subfosa laboro kontraŭ la demokratio kaj la gazetara libereco). Apoge al la politiko de Unesko, en UK 1979 Tonkin pledis por nova lingva ordo lige kun la tridekjariĝo de la Universala Deklaracio de Homaj Rajtoj. Samtempe Richard Wood konstatis, ke „ni denove mankas en konsultlibroj“ (kiel en internaciaj bibliografio, ktp.).

Ankaŭ Claude Piron kaptis la fadenon pri maljusta lingva komunikado. La ĝenerala direktoro de Unesko aperis sur la kovrilpaĝo de *Esperanto*, sendis salutmesaĝon al la jubilea 60a UK en Kopenhago kaj en 1977 eĉ persone ĉeestis la solenan inaŭguron de la UK en Rejkjaviko. Poste li salutmesaĝis al Ateno kaj Varna, kien li sendis personan reprezentanton. En 1978 M’Bow parolis kadre de la 13a monda kongreso de fremdlingvaj instruistoj en Lucerno pri plurlingvismo, sed li tute ne menciis Esperanton. En Varna lia mesaĝo sonis kiel mielŝmiraĵo al la buŝoj de la esperantistoj, sed ankaŭ ĉifoje krom en UEA la vorto Esperanto ne estis menciita en la mesaĝo; estis parolate nur pri „komuna lingvo“. En januaro 1979 M’Bow akceptis UEA-delegacion en Parizo (en kiu membris Tonkin, Chicot, Despiney, Guéront). M’Bow diris: „Mi bone memoras la etoson de via kongreso en Rejkjaviko. Temis pri vere frateca etoso. Se ĉiuj homoj povus komunikiĝi kiel vi, ne ekzistus la nunaj streĉitecoj en la mondo. En neniu alia loko mi renkontis tiun etoson.“ Kaj: „Mi devas diri, ke en Rejkjaviko mi havis komplekson, nome ke mi ne esprimis min en Esperanto. Se eventuale mi ĉeestus denove vian kongreson, mi dezirus paroli en Esperanto.“ En *Esperanto*, januaro 1979, oni konkludis pri la rilatoj kun M’Bow jene: „Dum unu en la renkontiĝoj en Rejkjaviko antaŭ du jaroj s-ro M’Bow diris, ke esperantistoj nun povas kalkuli, ke ili havas amikon en Parizo. Ankaŭ tio sonis tiam kiel simpla ĝentilaĵo. Sed nun, kiam ni ĉi tie listigas ĉiujn afablaĵojn kaj ĝentilaĵojn de la ĝenerala direktoro de Unesko rilate al Esperanto

kaj UEA, estas tute klare, ke ni ja havas amikon en Parizo kaj ke la Esperanto-movado povas fieri, ke inter ĝiaj apogantoj troviĝas s-ro Amadou-Mahtar M'Bow, unu el la plej prestiĝaj kaj influaj personecoj en la nuntempa internacia vivo.“

Fakte M'Bow estis konsiderata, kaj malŝatata de la okcidenta mondo kiel suspektinda advokato de la evolulandoj, precipe afrikaj, aziaj, arabaj kaj latinamerikaj, kaj do aŭtomate aperis konfliktoj kun kelkaj okcidentaj potencoj, precipe Britio kaj Usono sub prezidanto Reagan, kiu finfine rezignis pri Unesko. Ĉi tio kaŭzis gravan krizegon por la mondorganizo, kiu povis esti solvita nur per la ekziĝo de M'Bow en 1987.

Dum la oficperiodo de M'Bow kongruis diversaj konsiderindaj progresoj de la Esperanto-movado ĝuste en kelkaj el tiuj evolulandoj, kiuj estis suspektataj aŭ eĉ malŝataj de la ‚Okcidento‘, precipe de Usono. Kaj tiu evoluo de la tutmondiĝo de UEA kongruis kun la kreskanta influo de kelkaj aktivuloj, inter ili iuj estis (supozeble maldekstremaj) 68-anoj, kiuj tre favoris ĝin: Tonkin, Sadler, Renato Corsetti, Milojević, eble iuj komunistoj el orienta Eŭropo, kiuj sidis en la estraro kaj komitato. UEA malfermis budapeŝtan filion kaj la hungaro Csaba Lendvay, poste la polo Jan Koszmaluk fariĝis prezidanto de TEJO. La denaska polino Barbara Despiney reprezentis TEJO-n ĉe la junulara fako de Unesko. Sed la soclandanoj estis okupataj pri siaj propraj aferoj – Esperanto iom prosperis en turismo kaj scienco, precipe interlingvistiko. Pola Radio havis sian firman voĉon en Esperanto. Neergard interesiĝis pri lingvaj problemoj kaj lingvopolitiko en evolulandoj. En 1976 aperis la Esperanto-traduko de la ‚Elektitaj Verkoj‘ de Maŭ Zedong, kiuj estis laŭte anoncigitaj en Esperanto. Woessink vojaĝis al Ĉinio, Japanio kaj Koreio kaj vaste raportis en la revuo pri la faritaj spertoj kaj kontaktoj.

Ŝtatprezidentoj esprimis sin favore pri Esperanto, ekzemple la islanda. Okaze de la jara konferenco de ELNA en 1977 prezidanto Carter sendis salutmesaĝon. Radio Vatikana komencis utiligi Esperanton. Esperanto iom furoris en Irano, kiam Saheb-Zamani aperis kaj ‚enkondukis‘ Esperanton en teheranaj universitatoj, kie li gvidis Esperanto-kursojn. Kiam oni poste demandis lin pri al kialoj de la interesiĝo de irananoj pri Esperanto, Saheb-Zamani listigis plurajn, inter alie ke la homoj serĉas ion por plenigi sian vivovakuon per ia terapia okupo (1992). En Hinda Unio viglis la juna lingvisto Probal Dasgupta, kaj en Vjetnamio, kiu estis protektata de la orienta bloko kontraŭ la ‚okcidenta imperiismo‘, kreskis la nombro de esperantistoj. La bulgaran arton diskonigis la kantisto Veselin Damjanov, kiu iusensce estis nova eldono de la eksruso Rytkov. En 1977 UEA havis 40 landajn asociojn. En 1979 sekvis landa organizo en Sovetunio (kiu tamen neniam ricevis la okazon aliĝi al UEA), kaj en 1981 TJO kongresis en Meksiko.

Pli kaj pli aperis korespondpetoj el tiuj landoj, kaj la plej belajn fraŭlinojn oni eĉ prezentis per foto. Sed ne nur en oriento la movado moviĝis.

Sub Milojević la revuo ricevis modernan aspekton kaj profesinivelan redaktadon kun vere tre varia kaj interesa enhavo. UEA kaj la Esperanto-movado faris maturan impreson sur alta nivelo kaj preta por ĉiam novaj konkeroj tutmonde. Esperanto ŝajnis esti en multaj landoj alloga afero, de kiu oni abunde profitadis. Tre sukcesaj Universalaj Kongresoj en la jardeko inter 1975 kaj 1985 okazis inter alie en Varna (kun 4400 partoprenantoj), Lucerno, Stokholmo, Brasilia, Antverpeno, Budapeŝto (preskau 5000 partoprenantoj), Vankuvero, Augsburg, Pekino, Varsovio (6000), ktp. La lucerna kongreso eĉ ricevis la viziton de Robert Muller, sekretario de Ekosok. En sia parolado li diris inter alie: „Strange, la lingvo ŝajnas esti nur duaranga zorgo. Lingvoj similas

naciojn, ili ekzistas kiel fruktoj de longa historio kaj evoluo en medio pli malpli izolita; ili estas realaĵo, kiun ekstreme potencaj rimedoj defendas.“ Muller bedaŭris, ke kiam la interŝtata organizo naskiĝis, ĝi ne alprenis universalan lingvon. Oni tiel preterlasis grandan historian okazon. Pri Esperanto li opiniis, ke tiurilate la Esperanto-movado povas ludi gravegan rolon. Ĉe la starigo de monda demokratio utilis laŭ li la uzo de universala lingvo. Li finis sian paroladon per jenaj vortoj: „La mondo bezonas vin. Unuiĝintaj Nacioj bezonas vin.“ Tonkin malfermis sian lucernan paroladon per jenaj vortoj: „Mi sentas, ke la Esperanto-movado, kaj precipe UEA, estas sur la sojlo de nova epoko. Tiu epoko portas pli proksimen la venkon de nia lingvo.“ „Esperanto kaj la Esperanto-movado posedas potencon eksterordinaran.“ „Esperanto venkos per si mem.“ „Kiel lernintoj de Esperanto, kiel eltrovintoj de tiu miraklo de la homa komunikado, ni tiris sur nin, vole-nevole, la moralan devon antaŭ la mondo ĝin disvastigi kaj ĝin sukcesigi.“ Kaj pri la neŭtraleco de UEA: „UEA ne politikigis, kiel oni siatempe prognozis, ne fendiĝis, ne perdis sian neŭtralecan vojon, ĝi unueciĝis ĝis nivelo longe nekonata en niaj rondoj. La parolantoj de Esperanto ne kontentiĝas je onidiroj kaj duonveroj, kaj ili estas pretaj submetiĝi al la komuna volo kaj la komuna idealo, se ĝi estas prezentata senvuale kaj maksimume honeste.“ „Oni estas neŭtrala por esti kiel eble plej vaste universala – por enpenetri ĉiujn landojn, sendepende de ilia politika pozicio aŭ ilia rilato al aliaj ŝtatoj. Sekve neŭtraleco devas esti unuavice liberiga kaj vastiga, ne negativa kaj striktiga. Tro ofte oni konceptas la neŭtralecon de nia movado kiel tian negativan fenomenon. Oni tro ofte uzas la koncepton por fingromontri, por akuzi, pro ŝpruci venenon.“ Samtempe Tonkin plendis, ke la Esperanto-movado ne estas sufiĉe rekonata kaj li atentigis pri la lingva problemo kaj kritikis la „homojn, kiuj ne komprenas la dinamikon de lingvoj: ili ne komprenas, ke lingvoj povas esti instrumentoj de subpremo kaj diskriminacio.“ „Esperanto estas tiel granda miraklo, ke ĝi estas malfacile kredebla ekstere. Sed la tempo kaj la fluoj de eventoj laboras por ni.“

Do, estis multaj kialoj por fieri kaj la penoj post Montevideo valoris. En tiu senco Tonkin alvokis al kunlaboro por la komuna bonpo. Ĉu Rotterdamo estas la ĝusta urbo, ĉar UEA estas la „sola grava internacia“ organizo, kies sidejo troviĝas en ĉi tiu havenurbo, Tonkin ŝajne komencis dubi. Bruselo estuis pli alloga, sed la translokado de la CO tien estus giganta laboro kaj devus esti bone preparata.

En julio-aŭgusto unuafoje aperis la Estrara Raporto en tiu formo kiel oni konas ĝin ĝis hodiaŭ. Ĉefaj prioritatoj por la prezidanto de UEA estas jenaj: konvinki la intelektulojn kaj universitatojn en la diversaj landoj pri la fenomeno de lingva diskriminacio kaj bezono de Internacia Lingvo, influi la vastajn tavolojn de ordinaraj civitanoj pri la valoro de internacia komunikado. Milojević atentigis pri la vaneco de kongresaj programoj, se ili ne estas bone preparataj.

En 1976 mortis Kalocsay, al kiu estis dediĉita la marta numero, en 1977 forpasis Balkanyj, Wüster kaj la mongola esperantisto Rinĉen, en 1978 sekvis Tarkanyi, en 1979 Cseh, en 1982 Gjivoje, en 1985 Kökny, en 1987 Szerdahelyi. Do, preskaŭ ĉiuj iamaj famaj hungaroj iom post iom malaperis kaj sendube postlasis vakuon.

Fakte la intereso pri interlingvistiko kaj esperantologio kreskis en tiu periodo. Dasgupta verkis longan artikolon por analizi kial Esperanto ne interesas lingvosciencistojn. Detlev Blanke replikis, ke ja ekzistas intereso flanke de lingvistoj kaj menciis multajn ekzemplojn el GDR. Michel Duc Goninaz el Francio kritikis en siaj recenzoj, ke diversaj sciencaj libroj el soclandoj (redaktitaj de Blanke) entenas kritikindaĵojn, aparte pro partecaj kaj dogmemaj tendencoj.

En Varna Tonkin diris al la ĉeestantoj, ke UEA ne estas iu oficejo, sed „UEA estas ni ĉiuj“. Redaktoro Milojević avertis, ke la Movado estas universala, sed ni pensas kaj agas eŭrope.

Fine en UEA ŝajne reagis speco de lingvopolitika aŭ lingvofilozofia fundamentalismo. En artikolo kun la titolo „Esperanto mem estas homa rajto“ estis skribite: „Jam dum multaj jaroj ni daŭre atentigas, ke la lingva problemo senĉese akriĝas kaj kondukas la mondon al plena komuna kaoso aŭ al kultura, anstataŭ politika, koloniismo.“

En junio 1980 la revuo *Esperanto* omaĝis al sia 75-a jariĝo, kaj Tonkin transdonis la prezidantecon al la belgo Gregoire Maertens. Tonkin restis estrarano (pri esploroj, edukado kaj kunordigo de eksteraj rilatoj).

La Manifesto de Raŭmo signifis por la bengalo Dasgupta „intelektan bankroton fare de tre inteligentaj homoj“, ĉar li malfacile povis kompreni, kial tiaj homoj povas nei la imperiisman rolon de la grandaj lingvoj (precipe de la angla). La celaro de Raumo signifus kontraŭdiron al la Deklaracio de Tyresö, por kiu zorge pledadis la 68-anoj. Do, ideologiaj kontraŭdiroj ne malofte kontraŭstaris unu la aliajn en la Esperanto-movado.

Unuafoje post sia eksiĝo Ivo Lapenna aperis sur la paĝoj de *Esperanto* en junio 1982. En Münster okazis kunsido kun Lapenna, Frank, Brennan, Corsetti, Maertens por diskuti komunan planadon de la 100-jara jubileo de Esperanto en 1987. Sekelj verkis artikolon pri Esperanto kaj la Movado de Nealiancitoj, kiu ŝajnis trovi intereson en Irano, kaj Saheb-Zameni traktis la temon islamo, Irano kaj Esperanto. Ĉi tiu tutmondiga evoluo, plus la „Uneskismo“, kiu eble ne plaĉis al ĉiuj sobruoj, kiuj trovis la „ismemon“ ligitan kun certaj landoj troigita, igis en posta numero Milojević komenti laŭ sia maniero la ioman eŭforion de UEA agadi en tiuj landoj.

Periodo Sutton (1984-1986)

En 1983 Sadler retiriĝis post 20-jara servo. Ekde la 1a de majo 1984 Simo Milojević fariĝis ĝenerala direktoro de UEA kaj Geoffrey Sutton akceptis la taskon kiel nova redaktoro de *Esperanto*. En novembro aperis omaĝo pri Lapenna, kiu fariĝis 75-jara kun jena komento: „La ĉefa merito de prof. Lapenna estas lia kontribuo al la transformiĝo de UEA el kvazaŭ sekteca privata organizaĵo en internacie respektatan movadon, forte ligitan al la ideoj de Unuiĝitaj Nacioj.“

Ŝajnas, ke Sutton enkondukis la detalan evento-kalendaron en la revuo *Esperanto* kiel ĝi ekzistis dum multaj jaroj. La ĉefaj regulaj kontribuantoj de la revuo estis Tonkin, Ŝtimec, Maitzen, Buller, van Themaat, Blanke, Kiselman, Wandel, Todorov, Corsetti, Schubert, Haase, Sekelj, Nervi, Maertens, Auld, Lins, Despiney, Piron, Reto Rossetti, Lo Giacomo, Sutton, k.a. – do ŝajne la plej kompetenta elito de la Esperanto-movado. En la periodo de Milojević la revuo *Esperanto* alprenis videble modernan aspekton kaj estis kompetente redaktata. Malgraŭ ke la revuo estis sufiĉe bone farata, en Aŭgsburgo leviĝis kritikoj pri la enhavo de la organo, kiu havis mezan eldonkvanton de 7800 ekzempleroj. Inter alie oni opinii, ke aperas tro da recenzoj. En la Estrara raporto estis eĉ notite, ke „kvankam la redaktoro planas novigojn, li interpretas la ĝeneralan pasivecon de la legantoj kiel signon de kontento.“ Videble frustrita de tia kritiko, Sutton repafis kaj serĉis la kulpon ĉe aliaj: „Malfacile estas trovi kompetentajn verkemulojn. La rikolto de uzebla materialo estas minimuma.“ En 1962, la julia-aŭgusta numero estis

la plej lasta sub la respondeco de Sutton. Buller/Milojević, kiuj ŝajne iom ĉagrenitaj raportis pri la „subita kapitulaco“ de Sutton, devis provizore transpreni la redaktadon ekde n-ro 969. La situacion komplikis la dungo de nova grafikisto kaj la ŝanĝo de la kompostejo.

En tiu tempo aperis granda anonco de la t.n. Homara Asocio kun citaĵo de nobelpremiito C.H. Townes „Ne la forigo de la nukleaj armiloj kondukos al paco, sed la paco kondukas al la forigo de la nukleaj armilkaj“. Lins dediĉis longan artikolon al la kontribuo de UEA al la monda paco, kaj nelaste oni fiere anoncis, ke nun ankaŭ Kubo, kie aperis Esperanto-poŝtmarko, havas „amasan movadon“.

Periodo Fettes (1987-1991)

La monatojn inter oktobro kaj decembro 1986 Buller redaktis la revuon kun Mark Fettes (*1961), juna sciencisto, kiu loĝis en diversaj anglalingvaj landoj. Do, estis li, kiu ekde 1987 transprenis la redaktadon de la revuo, ekde ĝia numero 973. Pri la sinteno al la angla lingvo Fettes skribis en unu el siaj unuaj artikoloj: „Ne estas la devo de ni kiel esperantistoj kontraŭbatali la uzon de la angla kiel internacia lingvo. Tion kion ni devas fari estas sciigi la homojn pri la ekzisto de pli universala mondlingvo, kiu respondas al pli profundaj kaj vastaj postuloj, kaj ebligas komunikadon en la kadro de kulturo ne simple neŭtrala, sed pozitive egalisma kaj tutmondisma. En tiu kadro Esperanto ne konkuras la anglan aŭ iun alian lingvon, ĝi restas senrivala.“ Kaj Tonkin, kiu ekde 1986 denove estis prezidanto de UEA, komprenis, ke „en la nuna mondo ne plu sufiĉas la sloganoj, ĝi postulas konkretajn faktojn.“ Grandan retrospektivon pri al revuo *Esperanto* Fettes faris en 1987, en la jaro de la 100-jariĝo de la lingvo Esperanto.

Kvankam multaj agadoj ŝajnis evolui kontentige, Blanke plendis pri la „ĝenerala nekontentiga situacio“ de la esperantologio, kiu laŭ li ŝuldiĝis ne nur al la esperantologoj mem, sed unuavice al la manko de lingvopolitika kompreno en la Esperantlingva komunumo. Laŭ li regas i.a. „hazardeco, nesistemeco, malrapideco, hobiaĉo, manko de konscio pri prioritataj taskoj, manko de materia bazo.“ Cetere, en tiu jaro kun la morto de Neergard oni perdis signifan esperantologon.

En 1990 la revuo *Esperanto* ricevis novan grafikan aspekton precipe laŭ la titolo. Fine de 1991 Fettes, kiu cetere enkondukis la rubrikon ‚Reagoj‘, demisiis kiel redaktoro, sed eniris la estraranon de UEA kiel respondeculo pri informado (ĝis 1998). En siaj iom amaraj adiaŭaj vortoj, Fettes skribis, ke li „foriros kun miksitaj sentoj.“ „Brilo kaj tenebro interludas en mia memoro. Venkoj kaj frustraj, amikecoj kaj konfliktoj, engaĝo ka izolado“, apartenis al liaj spertoj. Tamen, la bilanco de la periodo Fettes ne estis malbona. Sendube, la intelekta nivelo de la revuo altiĝis, oni ne perdis la rigardon al la politika aktuala ĉefe koncerne la kampojn, kiuj UEA povis interesi, kaj la aŭtoro ankaŭ ne hezitis doni personan tonon, do la engaĝita redaktora ĉeesto en la revuo forte sentiĝis, eble en iom pli akra maniero ol en la tempo de Milojević

Periodo Ertl (1992-2001)

Inter 17 kandidatoj estis elektita István Ertl (*1965), hungardevena esperantisto ekde 1977. Sian intelektan talenton kaj emon al literaturo li povis pravi senprokraste per la redakto de speciala numero al Gaston Waringhien, kiu forpasis en decembro 1991. Kiam en januaro 1993 mortis ankaŭ Juan Regulo Pérez, Ertl pretigis elstaran eldonon dediĉe al tiu emineta esperantisto el Kanariaj Insuloj.

Kun la numero 1066 en januaro 1995 *Esperanto* ricevis radikale renovigitan veston. Ĉefa aŭtoro de tiu modernigo estis Franĉjo Veuthey. Per tiu „pli ŝika ekstero“ la gazeto daŭrigis sian vojon en la estontecon.

Ertl estis tre serioza redaktoro. Li ne nur ambiciis prilabori ĉiujn informojn ricevitajn de la CO, sed li reenmetis pli da temoj pri lingvoj, lingva demokratio, k.s., klopodis doni emfazon al kulturo kaj literaturo. Pluraj intervjuoj, ekzemple kun Martinet, Eco, Selten, Nemere donis fortan personan noton. Tre gravis por Ertl, ke la revuo estu lingve senriproĉa, pro tio li mem profunde redaktis la ricevitajn tekstojn (kio estis iom malfacile ankoraŭ en tempo komence seninterreta). Nu, la volo trakti ĉiujn temojn eble kaŭzis ioman perdiĝon en temprioritatoj, krome okazis kronika malfruo en la aperritemo.

Ekde 2002 la revuon *Esperanto* redaktas-kompilas Stano Marĉek en Slovakio.